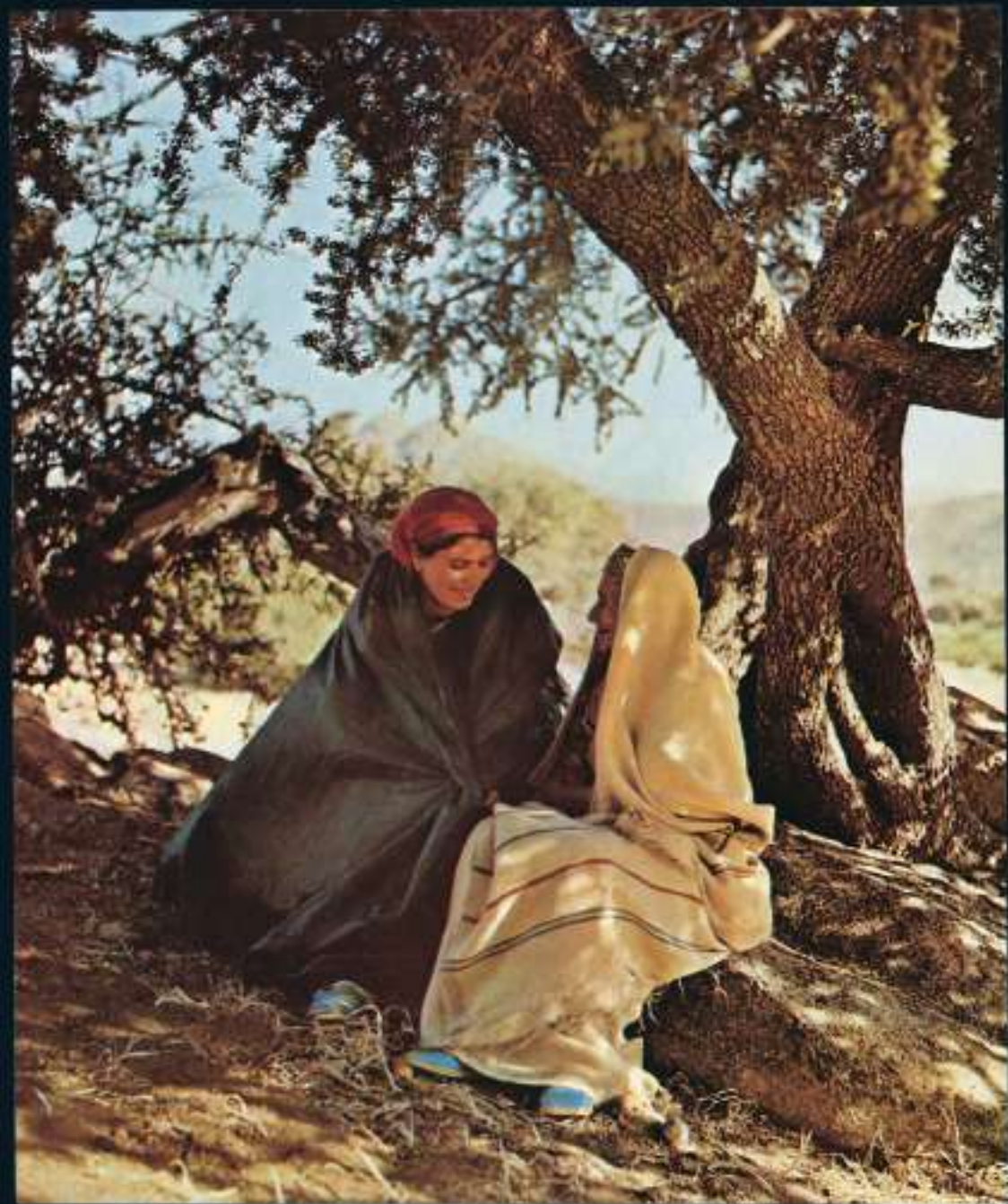

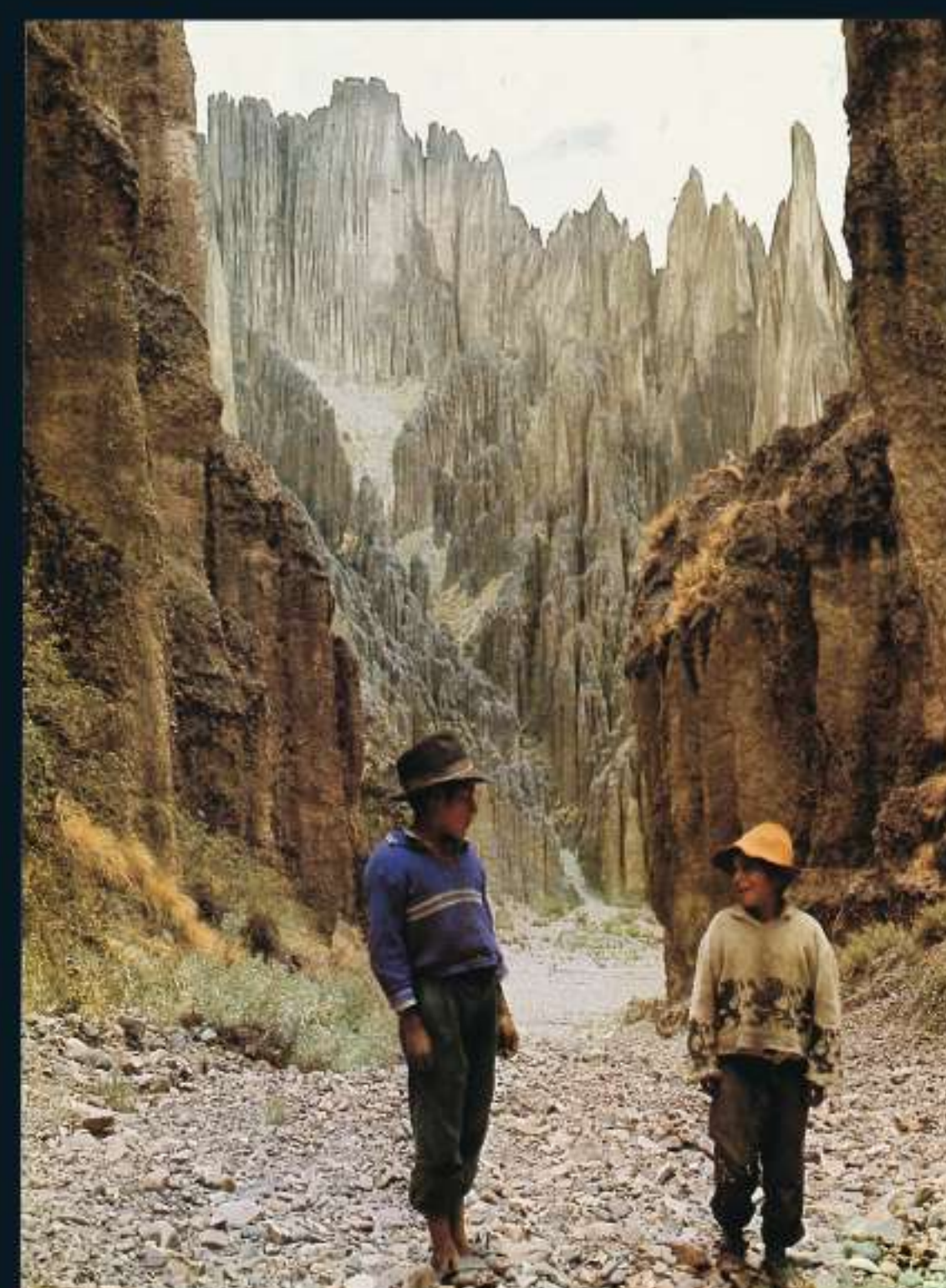
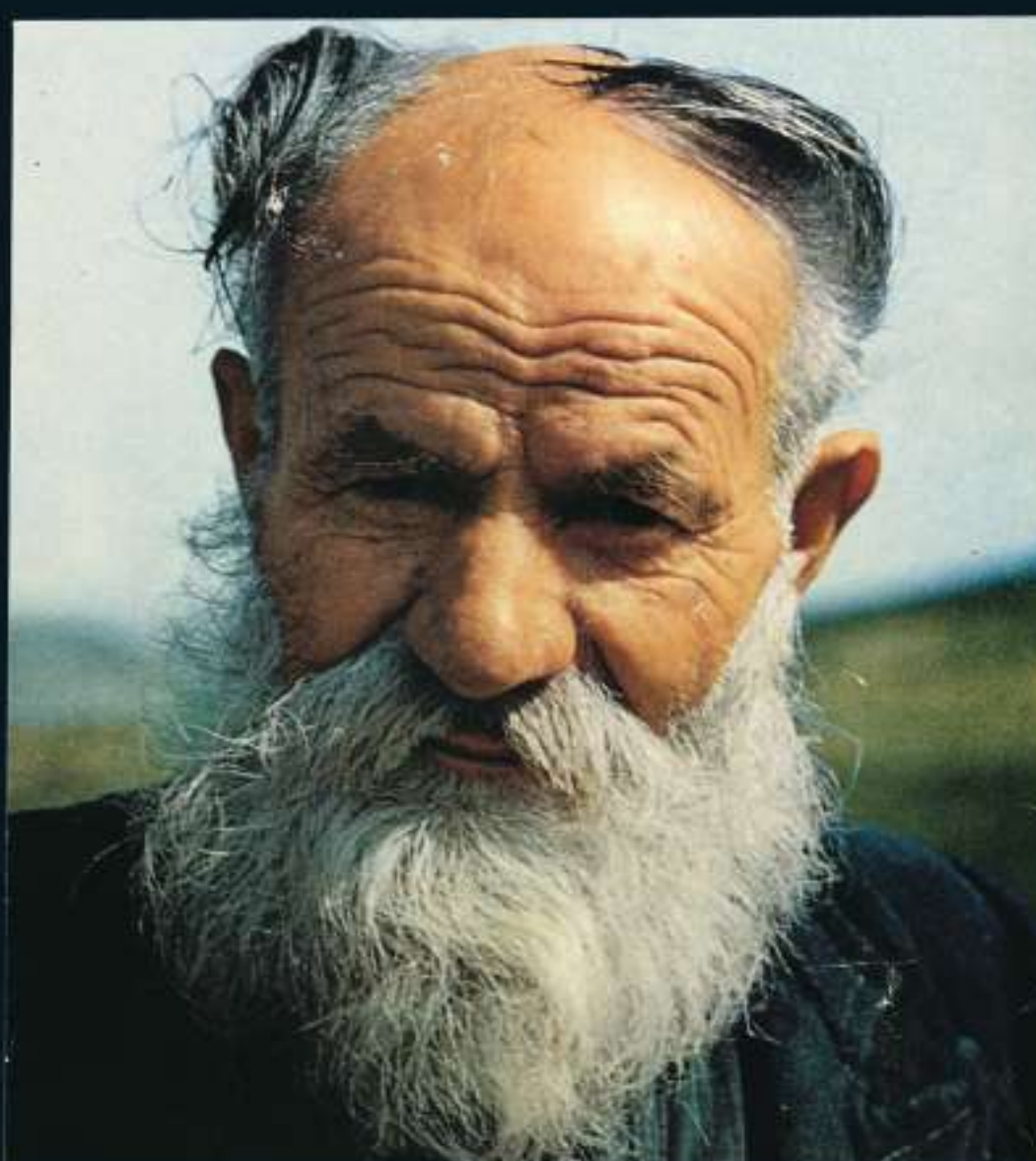
SOKFÉLEKÉPPEN KOMMUNIKÁLUNK EGYMÁSSAL

Az emberek az idők kezdete óta kommunikáltak egymással: szavakkal, tekintetükkel, gesztusokkal, zenével, tárgyakkal vagy rajzokkal. Majd, hogy az eseményeket és az emlékezetes

dolgokat megörökítsék, feltalálták az első „piktogrammokra” épülő írásrendszert, amelyben minden tárgynak, élőlénynek vagy fogalomnak megvolt a maga szimbóluma. A mai kínaiak is ilyen típusú írásrendszert használnak, amelyben mintegy 40 ezer különféle jel van.

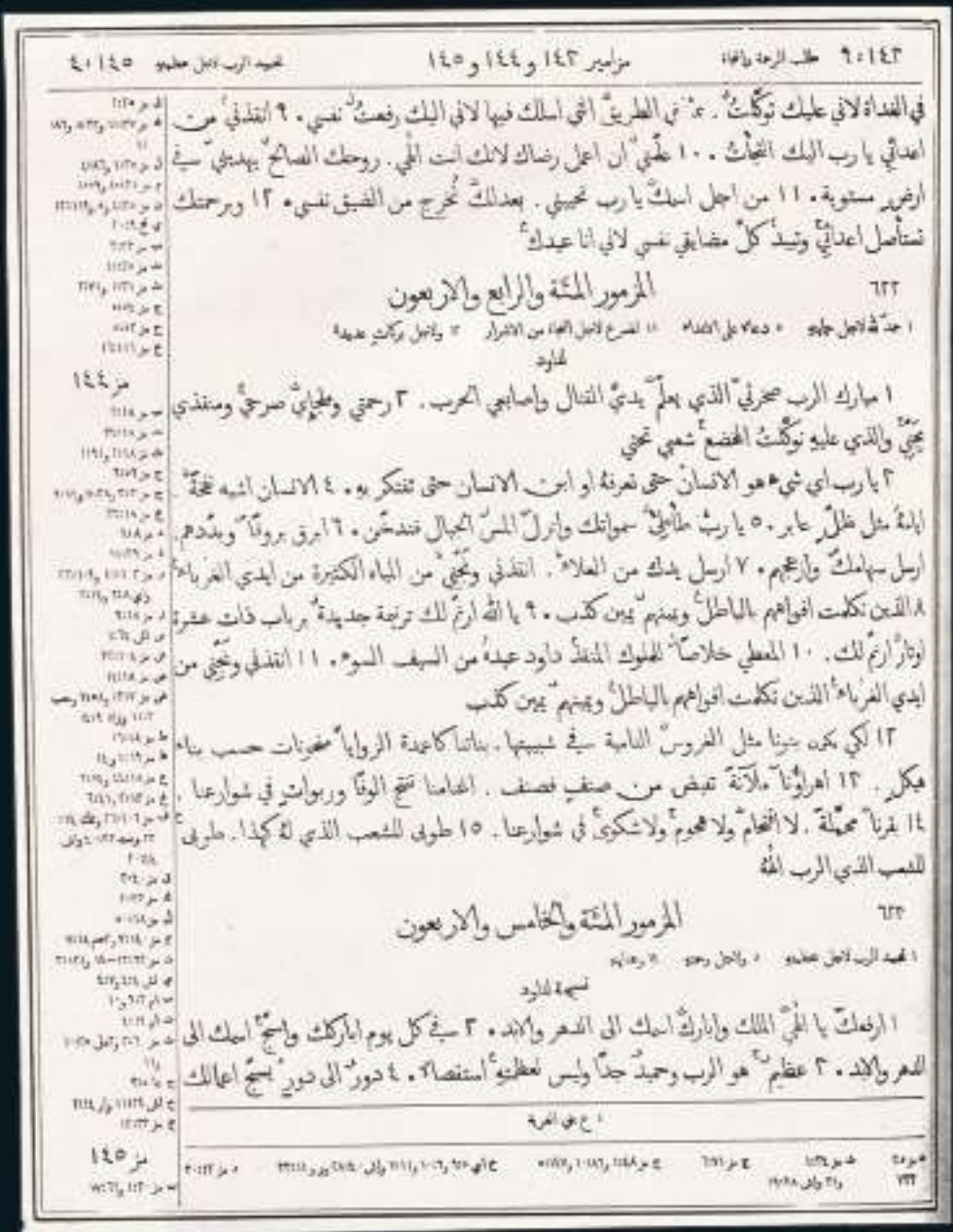
Egyiptomi írás és portréfestmény

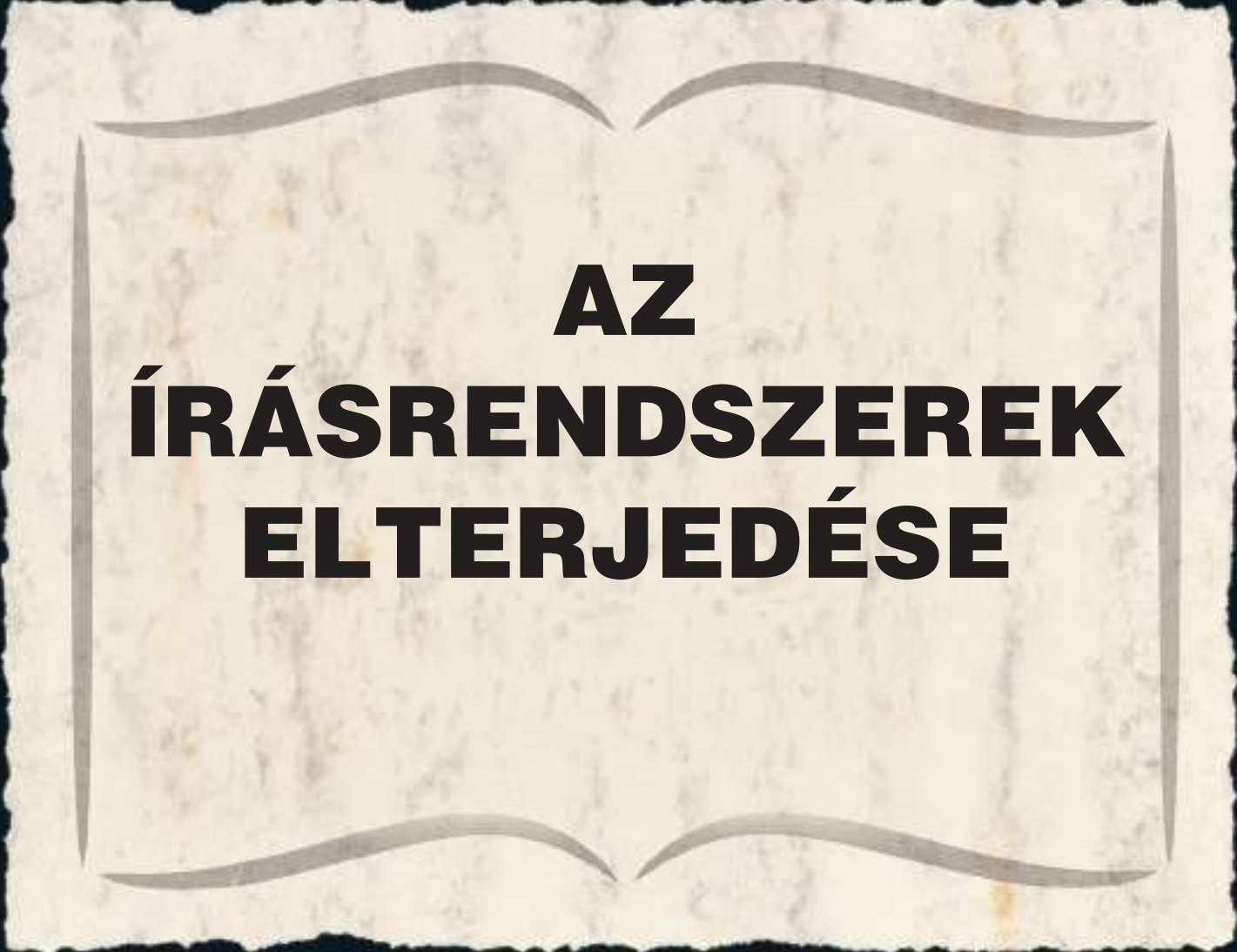
Asszír táblácskák, ékírással

Ugariti táblácska, Kr. E. 1300 körül

Arab

A kezdetben megjelenő ideografikus rendszereket (például a mezopotámiait) az egyszerűsített jeleket használó írások követték, amelyekben az egyedi szimbólumokat felváltották a rövid, ék alakú vésetekből álló írásjelek. Az íráshoz agyagtáblákat használtak (mint Mezopotámiában is), majd viasztáblákat (mint Hellaszban és Rómában), illetve az Egyiptomban bőven termő papirusznád leveleit. A papirusz csak a Nílus-deltában volt őshonos, de az 1100-as évekig szinte mindenhová eljutott a Földközi-tenger vidékén, sőt attól keletebbre is.

A papirusz nagyon sérülékeny anyag volt, ezért az értékesebb feljegyzéseket és sok irodalmi alkotást inkább pergamenre írtak. Mint a neve is mutatja, a pergament először a kisázsiai Pergamon lakói használták: finomított, vékonyra kapart, mésszel kezelt kecske- vagy borjubőrre írtak tintával. A tintát már nagyon régen ismerte és használta az ember. Vékony rudacska vagy lepény formájában tárolták, vízzel megnedvesítették és ecsettel vagy írónáddal (stylus, kalamosz) vitték fel az íráshoz használt felületre.

A papír csak sokkal később került használatba Európában. A hagyomány szerint a kínaiak fedezték fel, valamikor a Kr. u. 2. században, s csak körülbelül 800 táján érkezett meg nyugatra.

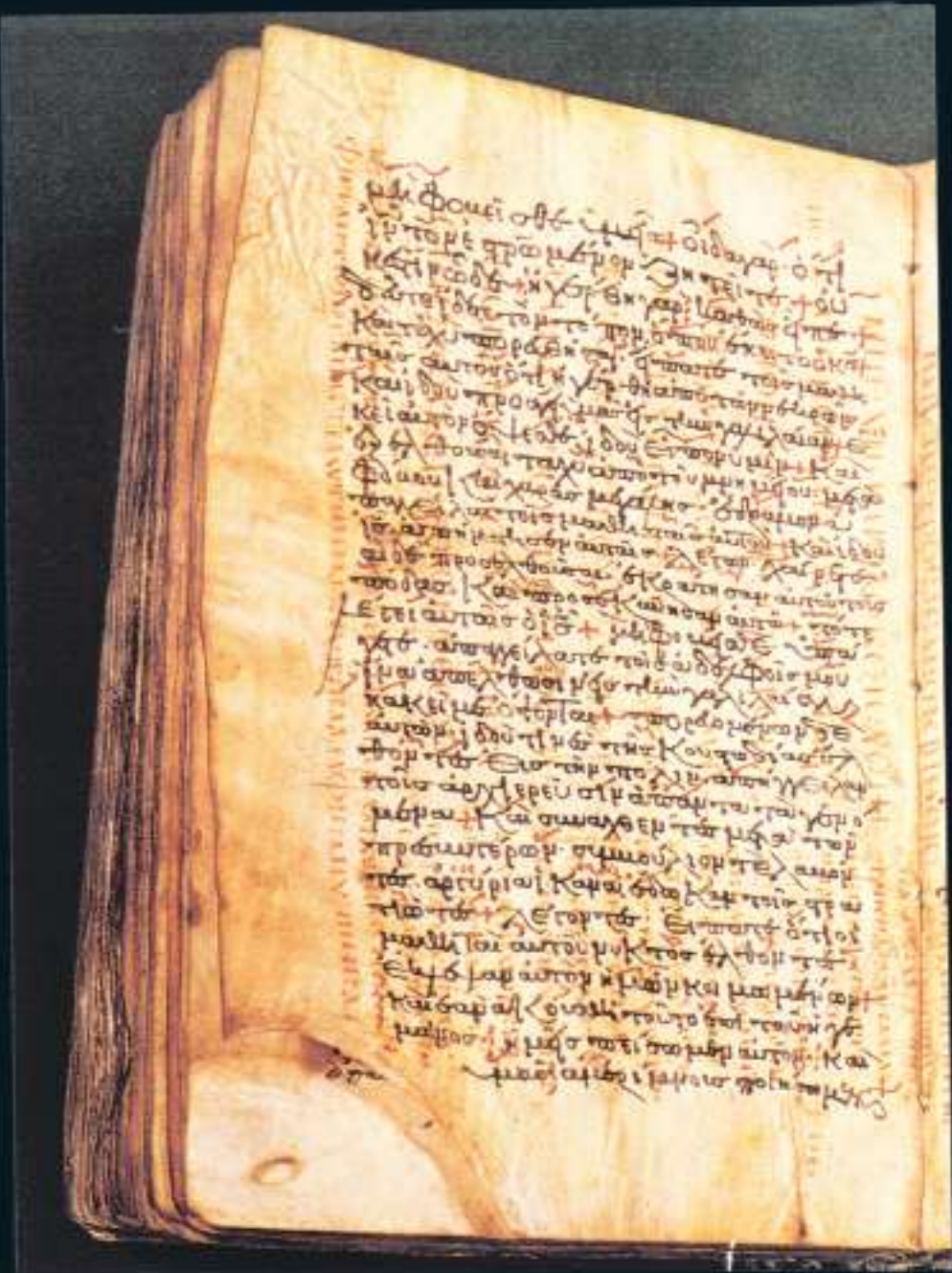
Kínai

Egy dél-nigériai dialektus

Mésa, jóábi király győzelmi emlékköve, annak emlékére, hogy lerázta magáról az izráeli fennhatóságot (vö. 2Kir 3), Kr. e. 9. század, kánaáni nyelvű írás

Zacyntius kódex

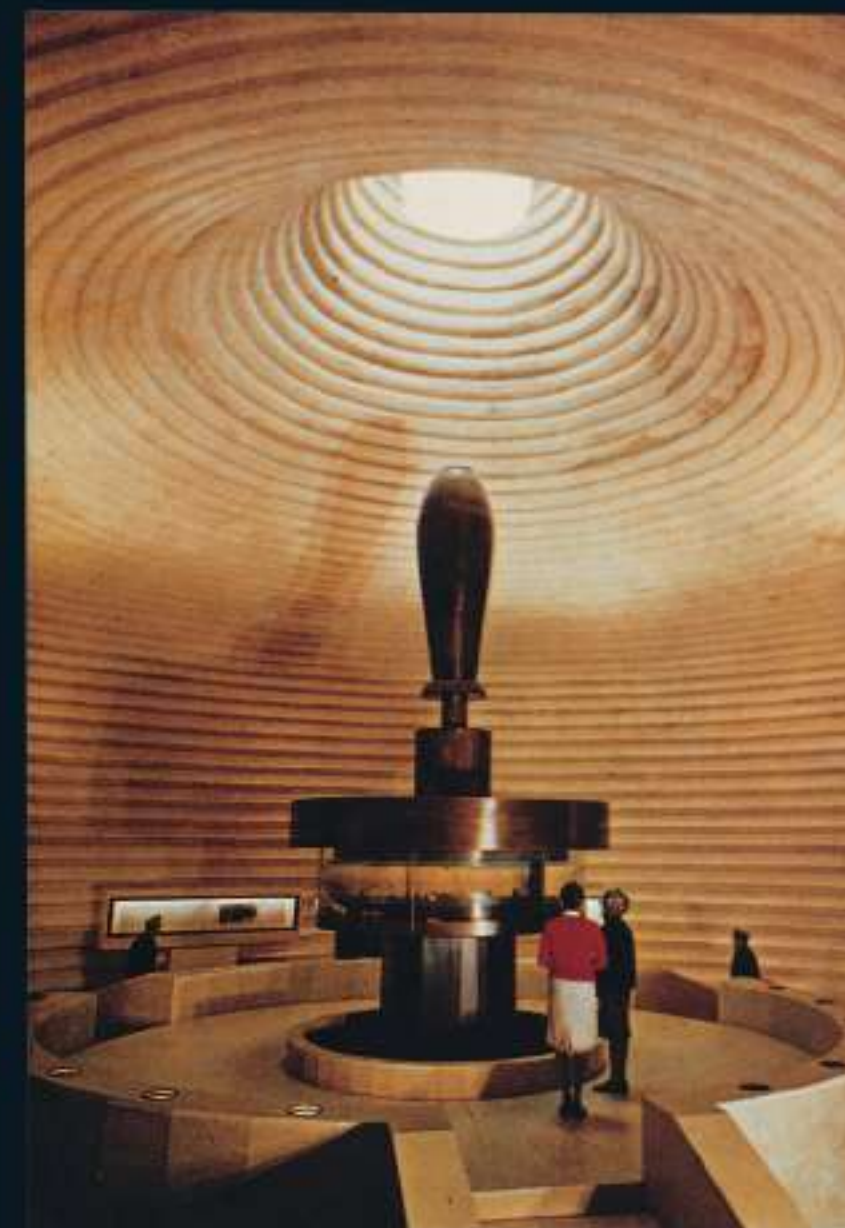

Ősi héber kézirat Qumránból

Kik voltak a próféták?
 Akik Isten nevében szóltak a néphez. Azt az üzenetet hirdették, amelyet magától Istentől vettek át. A Biblia néha „látóknak” vagy „Isten embereinek” is nevezi őket. Elsősorban az Ószövetségben volt döntő szerepük Isten üzenetének továbbításában, de az Újszövetségben és az első keresztyének között is találkozhatunk velük.

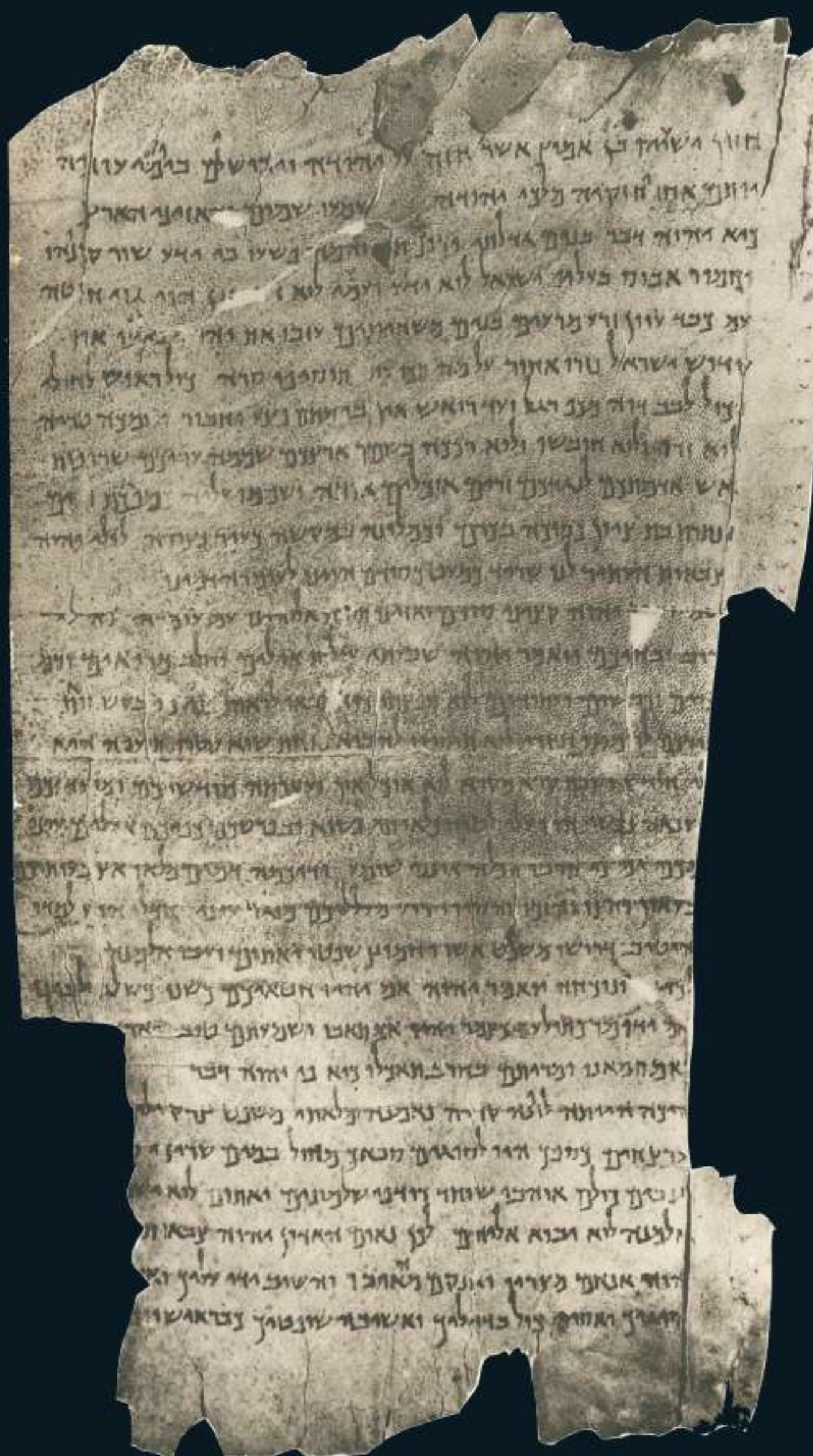
PRÓFÉTÁK ÁLTAL SZÓLT RÉGEN AZ ISTEN

A Könyv Múzeuma Jeruzsálemben; itt őrzik az Ézsaiás-tekerctset is

Ézsaiás próféta egy firenzei bibliaillusztráción

Ézsaiás-tekercs, kb. Kr. e. 1. század

Ezékiel próféta, részlet Michelangelo freskójából, Sixtus-kápolna, Vatikán

Ézsaiás próféta a velencei Szent Márk-templom mozaikján

A héber Biblia könyvei:

A Törvény

Genézis (1Móz)
 Exodus (2Móz)
 Leviticus (3Móz)
 Numeri (4Móz)
 Deuteronomium (5Móz)

Próféták

Józsue
 Bírak
 Sámuel két könyve
 Királyok két könyve
 Ézsaiás
 Jeremiás
 Ezékiel
 Hóseás
 Jóel
 Ámós
 Abdiás
 Jónás
 Mikeás
 Náhum
 Habakuk
 Zofóniás
 Haggeus
 Zakariás
 Malakiás

Írások

Zsoltárok
 Jób
 Példabeszédek
 Ruth
 Énekek éneke
 Prédikátor
 Jeremiás siralmi
 Eszter
 Dániel
 Ezsdrás
 Nehémiás
 Krónikák két könyve

A Biblia Isten szava emberi nyelven.

„Vagyok, aki vagyok” – Isten így nevezte meg magát Mózes előtt: ez a név Isten határtalan erejére utal, amely megnyilvánul a világegyetemben és az emberi történelemben egyaránt. Isten önmegnevezése a héber JHWH (Jahve, helytelen átírásban Jehova) névhez kapcsolódik.

Az emberek a történelem során mindvégig igyekeztek többet és többet megtudni Istentől és az ő üzenetéről.

Isten igéje is írott formában, héber nyelven vált a kommunikáció részévé.

Egy kis közelkeleti népcsoport, a héber emberek egészen különleges események részesei lettek, amikor találkoztak Istennel. Ezeket az eseményeket olyan próféták értelmezték és fogalmazták meg a számukra, mint Mózes, Sámuel vagy Illés. A próféták szóban, illetve néhányan közülük írásban is tovább adták Isten népéhez szóló üzenetét s mindezt héber nyelven!

A ZSIDÓ NÉP SZENT IRATAI

A héber írás eredeti formájában, mint azt a mai modern héberben is látjuk, csupa mássalhangzóból állt, amelyeket később a középkori maszoréta írnokok a pontosabb megértés kedvéért és a zsinagógai felolvasás segítése miatt magánhangzókkal is elláttak.

A héber nyelv az évszázadok folyamán a zsidó vallás szent nyelvévé vált.

Ezsdrás korában már a bibliai szövegek mellé magyarázatot kellett mellékelni, vagy éppenséggel arámi fordítást, mert az emberek többé már nem beszélték a szent hébert.

Mózes átveszi a
Törvényt Istentől,
kopt festmény, Kairó

agyagkorsó Qumránból,
amelyben kéziratokat
találtak

Zsidó gyermekek tanulmányozzák
a Tórát, Jeruzsálem

Ézsaiás-tekercs Qumránból,
nagyjából Jézus Krisztus
idejéből

A legfontosabb és legteljesebb ószövetségi kézirat, amely a maszoréták által kidolgozott szöveget mutatja, a Leningrádi kódex, 1008-ból.

Az úgynevezett Holt-tengeri tekercsek (Qumrán) felfedezése előtt a héber Biblia (a keresztyén Ószövetség) legkorábbi kéziratait a Leningrádi Könyvtárban őrizték, köztük a 916-ra datált Kódex.

1Móz 14,12-15,13 a Leningrádi
„B 19a” kéziratból,
Szentpétervár, 11. század

A qumráni barlangok, amelyekben megtalálták az időszámításunk idejéről (Kr. e. 2. Kr. u. 1. század) származó héber kéziratokat

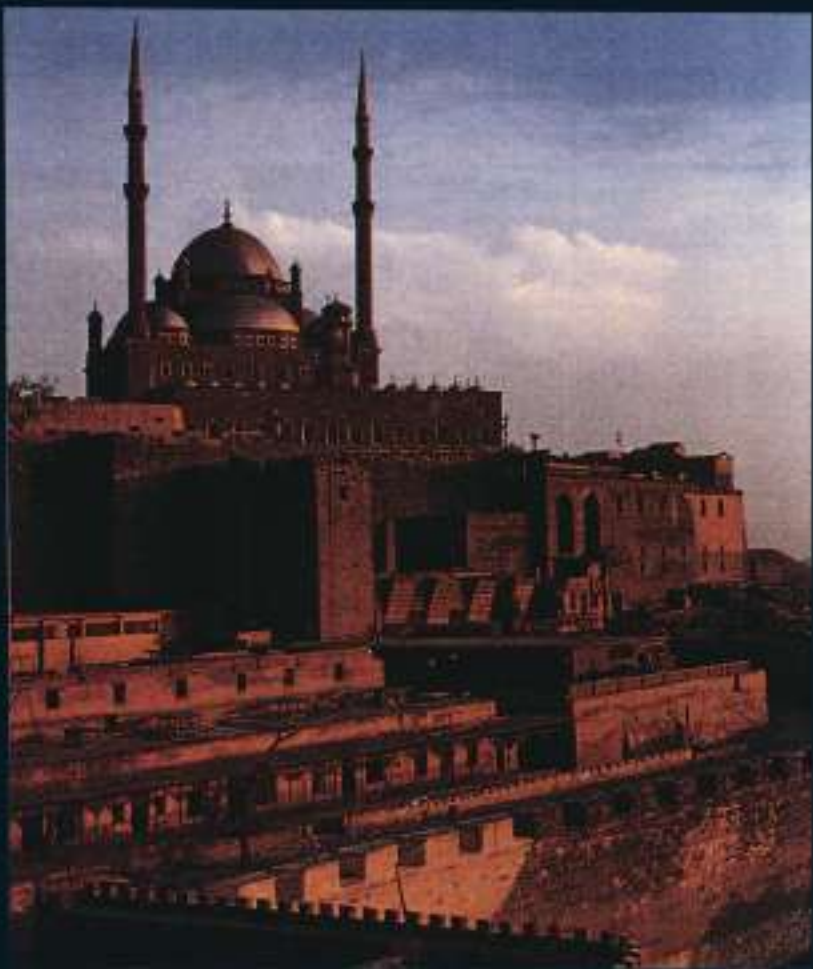

Athén, a klasszikus görögség fővárosa

Makedóniai Nagy Sándor (Kr. e. 356-323) portréja. Uralma alá hajtotta az akkor ismert keleti világot és elterjesztette a görög nyelvű kultúrát

Alexandria kikötője a Nílus torkolatánál. Nagy Sándor alapította. Jézus idején a birodalom második fővárosa, népes zsidó és görög lakossággal. Itt fordították görögre a héber Szentírást

Ryland papírusz, Deuteronomium-töredék a Septuagintából.

A GÖRÖG ÓSZÖVETSÉG (A SEPTUAGINTA)

A görögök az ókori világban mindenütt jelen voltak.

Sok zsidó is anyanyelveként beszélt a görögöt.

Jóllehet Palesztina is római megszállás alá került, az evangéliumokat mind görögül írták. A műveltebb zsidók inkább a görög nyelvet részesítették előnyben. Gyermeküket görög oktatásban részesítették, és görög neveket adtak nekik: András, Dorkasz, Pál, Priscilla, István...

A görögök teljesen berendezkedtek a Földközi-tenger egész térségében. Még Nagy Sándor seregével érkeztek (Kr. e. 336-323), és nagyon sokan letelepedtek a meghódított országokban. Különösen jól értettek a kereskedelemhez és a pénzügyekhez. A nagyobb kikötők (Caesarea, Ptolemais) lakossága többségében görögökből állt, de hasonló volt a helyzet a nagyobb városokban is, mint Pella, Gadara, Jamnia vagy Gáza. A görögök otthon érezték magukat: templomokat építettek, tornacsarnokokat, szobrokat emeltek... A görög lakosságot gyakran még a hellenizmustól átitatott zsidó királyok és uralkodók is jobban szerették, mint a saját alattvalóikat. Ezért is építtetett Nagy Heródes király hellenisztikus stílusú színházat, amfiteátrumot és cirkuszt (hippodrom) Jeruzsálem városában.

Az Ószövetséget egyiptomi zsidók fordították görögre. Az első fordítók neveit nem ismerjük: olyan egyiptomi zsidók lehettek, akik a Kr. e. 4. század végén, 3. század elején görögre fordították a Pentateuchoszt (az Ószövetség első öt könyvét). Az Ószövetség többi könyvére is sor került, még Krisztus előtt. A fordítók az alexandriai zsidó közösség szolgálatát tartották szem előtt.

Hetven, más hagyomány szerint hetvenkét zsidó tudós dolgozott a fordításon egyszerre. Ariszteász levele őrzi azt a hagyományt, amely szerint II. Ptolemaiosz Philadelphosz király (Kr. e. 285-246) kérésére hetvenkét zsidó tudós érkezett Palesztinából, hogy lefordítsák a zsidók szent könyveit. Jóllehet külön-külön dolgoztak a fordításon, Pharosz szigetén, hetvenkét nap alatt befejezték a munkát, és csodák-csodájára tökéletesen egyformára sikerült a hetvenkét fordítás. A görög Ószövetség neve, a Septuaginta is a „hetven”-es számra utal.

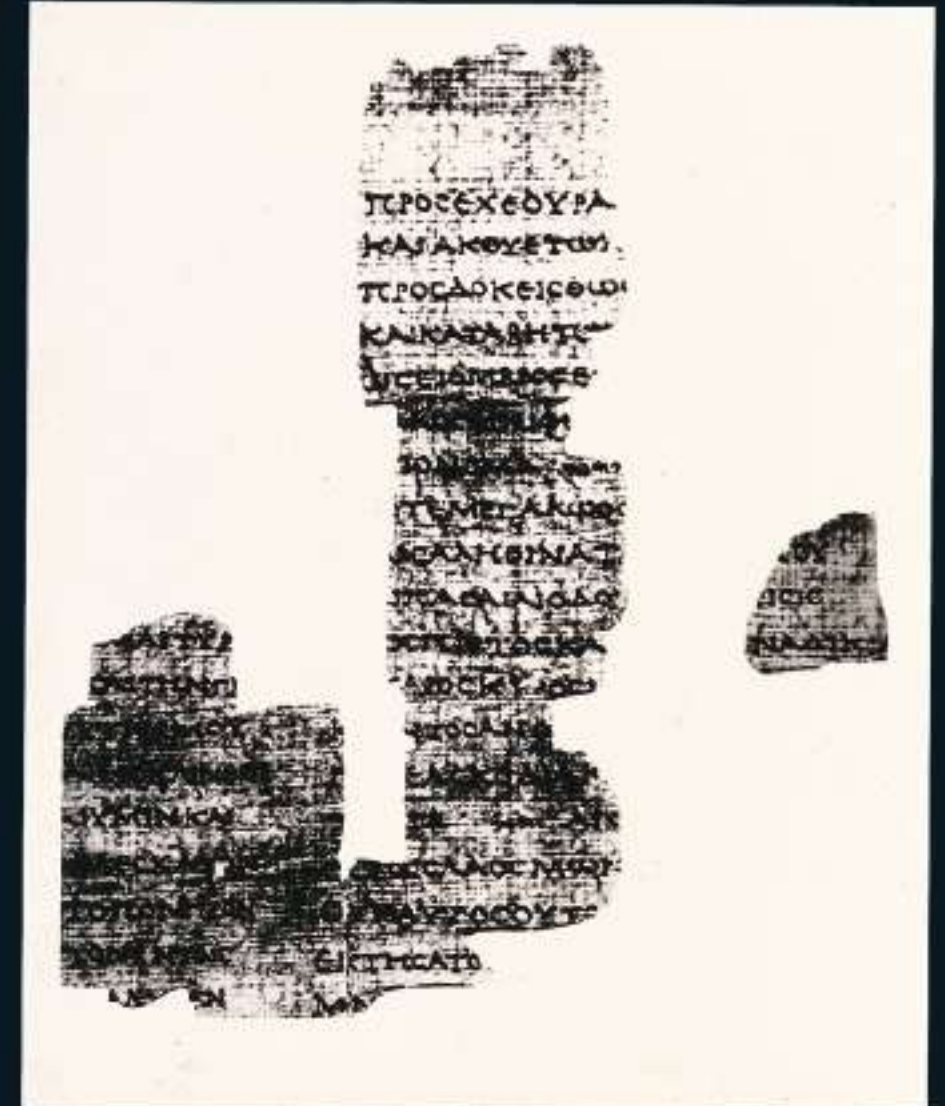
Az Újszövetség írói is a Septuagintát olvasták, és jobbára azt is idézték az újszövetségi könyvekben. Népszerűsége és elterjedtsége miatt a Kr. u. első századokban a keresztyén közösségekben is ez volt az Ószövetség.

Az apokrif és deuterokanonikus könyvek helye az Ószövetségben.

Az Ószövetség három részből áll:

1. A Tórából (Törvény), amelyet Kr. e. 398 körül, Ezdrás korában tettek kötelezővé, s amely meghatározó érvényű volt a zsidó hit és életgyakorlat területén. A Törvény más néven Pentateuchosz vagy Mózes öt könyve. 2. A Prófétákból: ide tartoznak a prófétai könyvek, de olyan történeti művek is, mint Józsué, a Bírák és Sámuel könyvei. 3. Az Írásokból, amely – mint neve is mutatja –, vegyes műfajú gyűjtemény, költői könyvekkel és a bölcsességirodalom remekműveivel.

Az Ószövetség „Írások” gyűjteménye egészen a Kr. u. 1. századig lezáratlan volt. Miután a rómaiak leverték a zsidó felkelést és teljesen lerombolták Jeruzsálemet (Kr. u. 66-73), a zsidóság vallási vezetői Jamniában gyűltek össze, hogy meghatározzák a Szentírás könyveinek pontos számát, és hogy eldöntsék, mit tartanak hivatalosnak (kanonikusnak). Úgy döntöttek, hogy csak azok a könyvek tarthatnak ebbe a csoportba, amelyeket eredetileg héberül írtak.

Fouad papirusz, Deuteronomium-töredék a Septuagintából

Augustus (Kr. e. 63–Kr. u. 14) portréja. Az ő uralkodása idején született Jézus (Lk 2,1)

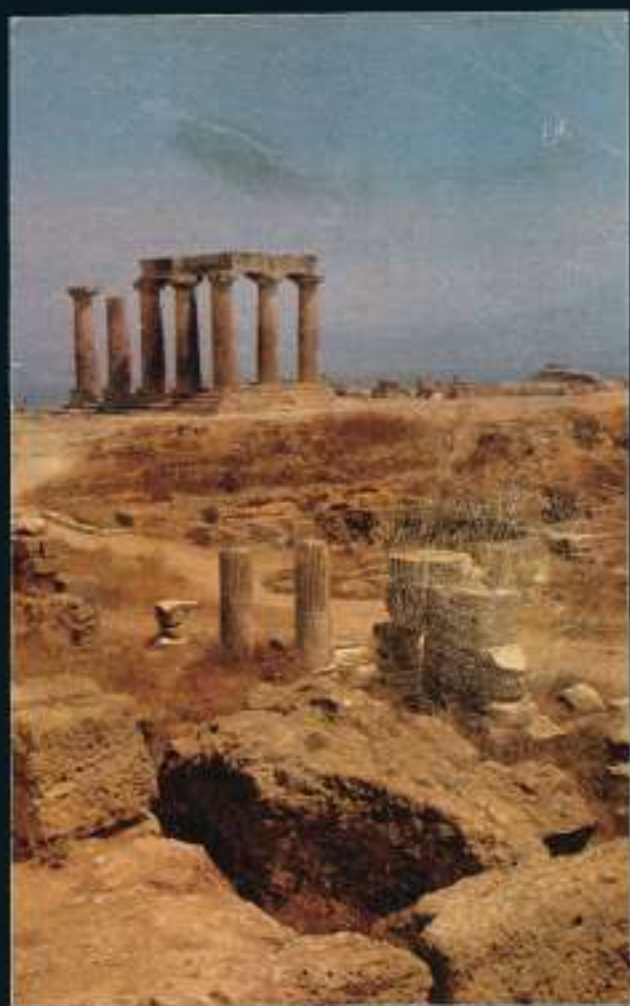
Azok a zsidók, akik Palesztinától távolabb, a diaszpórában éltek, másképpen viszonyultak a szent könyvek kérdéséhez. Ezekben a közösségekben a görög volt a közös nyelv. Azok számára pedig, akik többé nem értették a héber Szentírást, egyedül csak a görög Ószövetség szolgálhatott szent szövegül. A Septuaginta lefordítása után, a Kr. e. 1. században más könyveket is bevettek a Septuagintába: olyan műveket, amelyeket zsidók írtak ugyan, de görög nyelven (például Judit, Tóbit vagy a Makkabeusok két könyvét). Bevettek még a görög nyelvű kánonba bölcsességi könyveket (Sirák könyvét vagy más néven az Ecclesiasticust, és Salamon bölcsességeinek könyvét) és prófétai írásokat is (Bárúk könyvét vagy Jeremiás levelét). A görög Septuaginta ószövetségi kánonja tehát jóval bővebb, mint a héber Szentírás kánonja.

Mivel a keresztyénség abban a környezetben született meg és indult virágzásnak, ahol a görög volt a hivatalos nyelv, a keresztyének is a Septuagintát olvasták és idézték mint „Szentírást”. Ezért találkozunk gyakran azzal a jelenséggel, hogy az ószövetségi idézetek az Újszövetségben nem pontosan úgy szólnak, mint a Bibliánk ószövetségi szövegei, amelyeknek a héber szöveg az alapja.

Pál apostol
12. századi mozaik

Apollón temploma
Korinthus

Via Appia
a Rómából Brundisiumba vezető út.
Az Adriai-tenger partján fekvő
Brundisiumból indultak a hajók
Hellász és a birodalom
keleti tartományai felé

Caesarea

Efezus

Róma

A tarzusi Pál

Pál apostol, akit eredetileg Saulnak hívtak, eleinte a zsidó Törvény fanatikusa, tudós követője és tanítója volt.

Bár személyesen nem vett részt István kivégzésében, szemtanúja volt megkövezésének, valamikor Kr. u. 32-35-ben. Vezető szerepet játszott ugyanakkor az István halálát követő keresztyénüldözésben. Főpapi megbízólevéllel halálra kerestette az első keresztyéneket, hogy megkínozza és börtönbe zárassa őket. A Damaszkuszba vezető úton azonban rejtélyes körülmények között megtért, és élete gyökeres fordulatot vett: megtérésének történetét az Apostolok Cselekedeteiben három alkalommal is olvashatjuk (9,3-9; 22,6-11 és 26,13-18). Ezután Jézus Krisztus evangéliumának hirdetése töltötte be az életét.

Megtérése és elhívása után röviddel Arábiába utazott, a Jordán folyótól keletre és Damaszkusztól délkeletre fekvő vidékre. Pál nem az az ember volt, aki bármit is kelleetlenül vagy félszívvvel végzett volna. Ahogyan korábban teljes erejével a mózesi Törvényt, mostantól Jézus Krisztust szolgálta.

Pál nem azért utazott Jeruzsálembe, hogy utasításokat kapjon a missziói munka végzéséhez. Egész élete és szolgálata során önálló és másoktól független maradt.

Az élete azonban nem volt könnyű: a leghatározottabb ellenállással kellett szembenéznie a zsidó hatóságok és a diaszpóra zsinagógák vezetői részéről, amint az például Korinthusban is történt.

Az Újszövetségben megtaláljuk Pál leveleit, amelyeket Kis-Ázsia és Görögország fiatal gyülekezeteihez írt. Harmadik, egyben utolsó jeruzsálemi útján fogságba vetették a honfitársai. A fogoly Pál apostol utolsó „missziói útja” ezután Rómába vezetett, ahová már nagyon régen készült.

Filippi

Római katakombafestmény
Via Dino Compagni

Római katakombafestmény
Commodilla Catacomba

Mintegy 10 év múlva, valamikor Kr. u. 65-67 körül mártírhálált halt a birodalom fővárosában. A halál a szolgálatban érte, miközben elvitte az evangéliumot a görögökhöz és a rómaiakhoz.

Az Újszövetségben négy beszámolót is olvashatunk Jézus Krisztus életéről Máté, Márk, Lukács és János tollából, majd egy történeti elbeszélést a keresztyén egyház kezdeteiről, az Apostolok Cselekedeteiről írt könyvben.

Pál apostol levelei a következők:

Rómaiakhoz írt levél
Korinthusiakhoz írt két levél
Galátákhoz írt levél
Efezusiakhoz írt levél
Filippiekhez írt levél
Kolosséiakhoz írt levél
Thesszalonikaiakhoz írt két levél
Timóteushoz írt két levél
Tituszhhoz írt levél
Filemonhoz írt levél

Egyéb levelek és könyvek az összesen 27 könyvet számláló Újszövetségben:

Zsidókhhoz írt levél
Jakab levele
Péter két levele
János három levele
Júdás levele
János Jelenései

Codex Vaticanus

Feltehetően a legrégebbi kéziratos kódexünk

Ez a kódex kivételesen fontos a Biblia vizsgálatában. Egyike a legrégebbi kéziratoknak (a 4. századból). 759 oldalán három oszlopban (mind-egyikben 42 sor van) megőrizte a Septuaginta görög szövegét és az Újszövetséget. A Genézis eleje, mintegy 30 zsoltár és az Újszövetség legvége hiányzik belőle. Nevét onnan kapta, hogy a Vatikáni Könyvtárban őrzik.

ÓKORI GÖRÖG KÉZIRATOK

Ezeket a kéziratokat elképesztő gondossággal másolták készítőik.

Az Újszövetség szövegéről rengeteg kézirat maradt fenn. Mint láthatjuk, egyesek a 4-5. században készültek, és szinte teljesek. Más kéziratok talán idősebbek, ugyanakkor csak néhány töredéket őriznek a Biblia szövegéből. A másolók precizitásának hála a szövegek igen pontosak, ugyanakkor még a gondos másolás ellenére is különböznek egymástól több helyen. Ezek az eltérések legtöbbször nem érintik a szöveg jelentését (másolási hibák, félrehallásból, figyelmetlenségből eredő tévedések, betűkihagyások, ismétlések), és könnyen felismerhetők. A modern görög nyelvű Újszövetség szövegkiadások igyekeznek a legvalószínűbb „eredeti” szöveget rekonstruálni az olvasók számára, jelezve a kritikai apparátusban a lehetséges, bár kevésbé valószínűnek tartott szövegváltozatokat.

Codex Alexandrinus

Ebből a régi kéziratból igen kevés szövegrész hiányzik csupán, még most is 773 oldalas. Valószínűleg Egyiptomban másolták, valamikor az 5. században. A 11. században még az alexandriai pátriárkáé volt, 1682-ben azonban az angol királynak ajándékozták. Ma is a londoni British Museumban található.

A Szent Katalin-kolostor, ahol a Codex Sinaiticust őrizték évszázadokig

Codex Sinaiticus

Igen értékes 4. századi bibliakézirat.

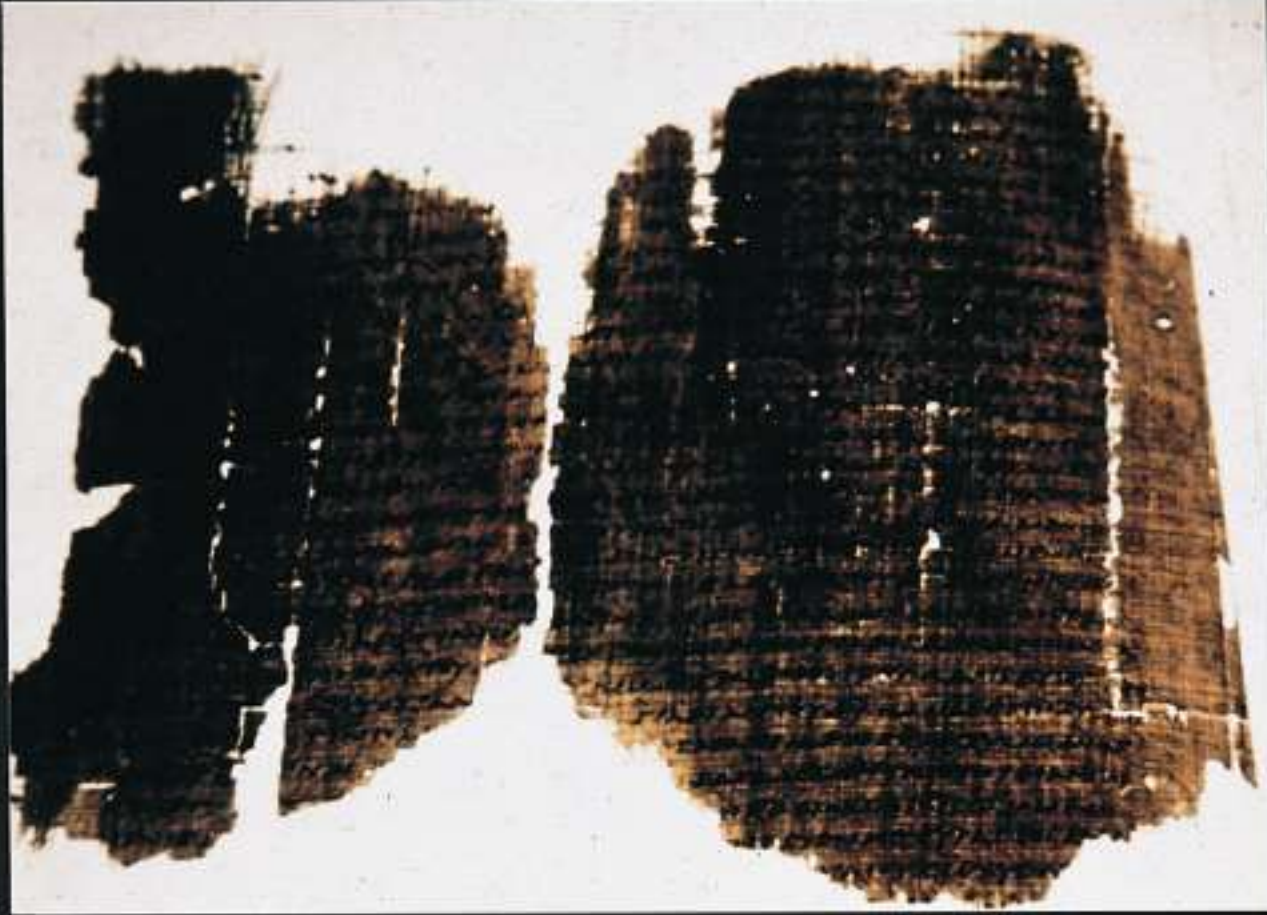
Tischendorf fedezte fel a Codex Sinaiticus részeit több alkalommal (1844, 1853 és 1859) a Sinai-hegy lábánál álló Szent Katalin-kolostorban. A kódex még most is 346 oldalas. A Septuaginta és az Újszövetség görög szövegét négy oszlopban, nagybetűs (maiuscula) írással hozza. Az Ószövetség történeti könyveiből jelentős részek hiányoznak belőle. A londoni British Museumban őrzik.

János evangéliumának vége, a Codex Alexandrinusban (felül) és levelei egy modern görög szövegkiadás szerint (alul)

János első levelének vége, János második és harmadik levele és Júdás levelének eleje a Codex Vaticanusban

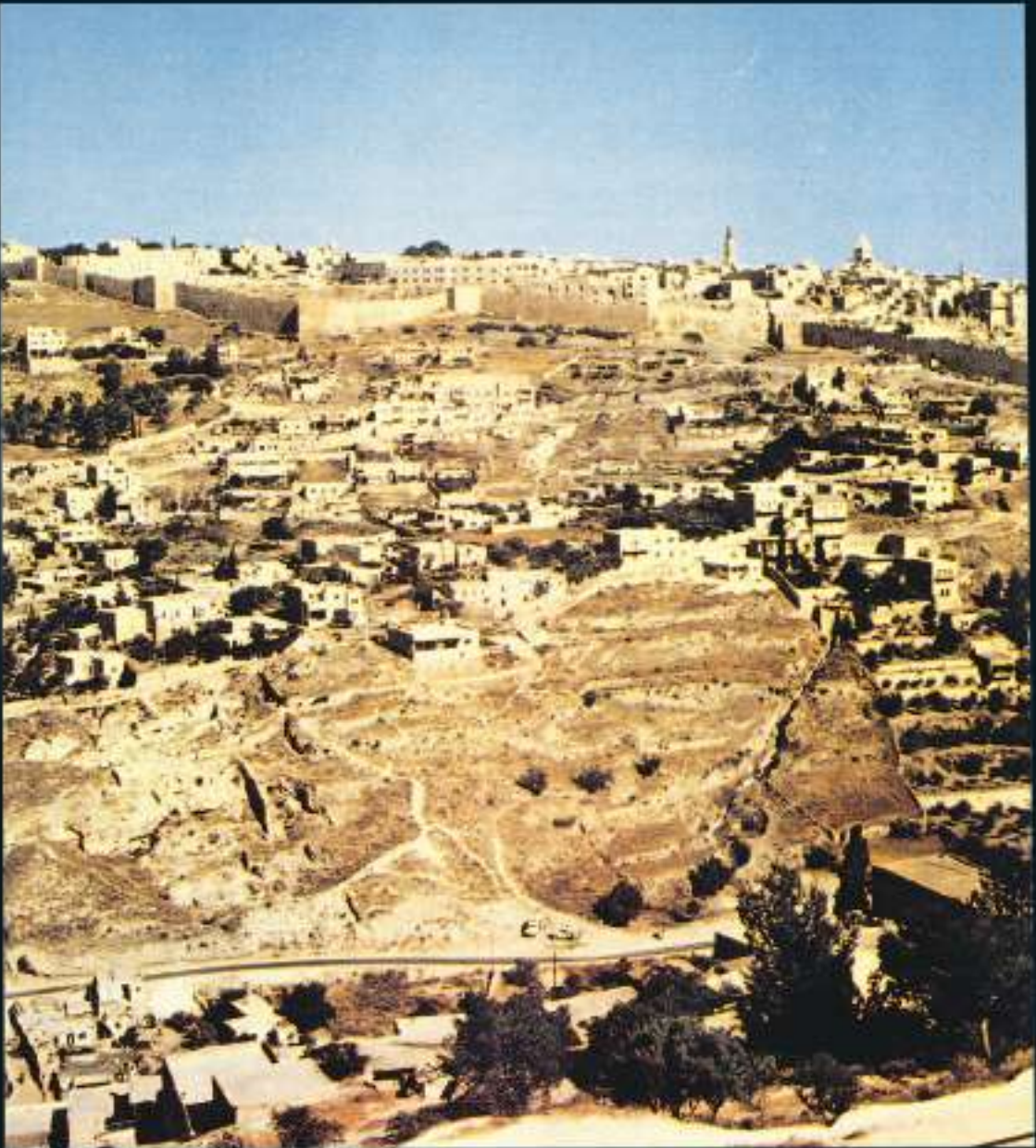
János evangéliumának egy részlete, Kr. u. kb. 200-ból. Chester Beatty Könyvtár, Dublin

12. századi illusztrált evangélium-kódex. Eredetileg Konstantinápolyból, ma Párizsban őrzik

A Galileai-tenger mellett

Jeruzsálem madártávlatból

A Jordán folyópartja

A Sinai-hegy

Bibliai vidékek az ókori Közel-Keleten

A szír bibliafordítás

A szír nyelv közel áll a héberhez és az arámihoz.

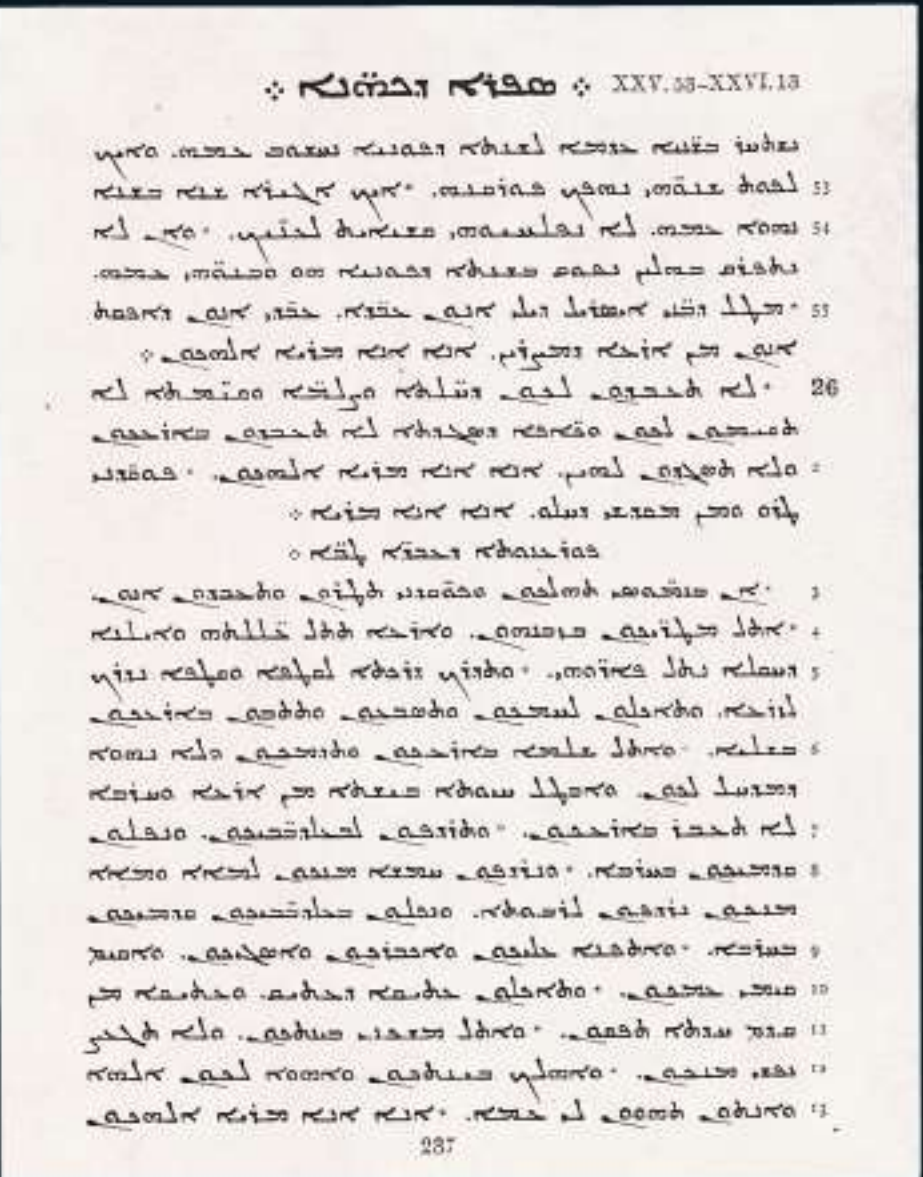
A szír fordítást feltehetően a szír keresztyén egyház tagjai készítették. A legkorábbi fennmaradt kézirat Kr. u. 464-ből származik, de valószínű, hogy a Peshittának is nevezett fordítás már a második században elkészült. A Biblia-társulatok Világszövetsége felügyelete mellett jelenleg is készül szír bibliafordítás az Egyesült Államokban élő szír kisebbségek számára.

AZ ELSŐ
BIBLIAFORDÍTÁSOK

Az etióp fordítás

Az óetióp nyelv sémi eredetű, hasonlóan a héberhez és az arabhoz. Az etióp bibliafordítás valószínűleg a 4. században jelent meg, amikor az etióp nyelvű vidéken elterjedt a keresztyénség. Bizonyára a Septuaginta azon későbbi változata alapján készítették, amely Antiókhiai Lucianus nevéhez fűződik.

A 14. század környékén az etióp fordítás Saadja arab fordítása alapján jelentős revízió esett át. Az ezt követő évek során – a kéziratok tanúsága szerint – szintén sokat változott. A legrégebbi kézirat a 13. századból maradt fenn.

A szír Peshitta fordítás
modern szövegkiadása

Az arab fordítás

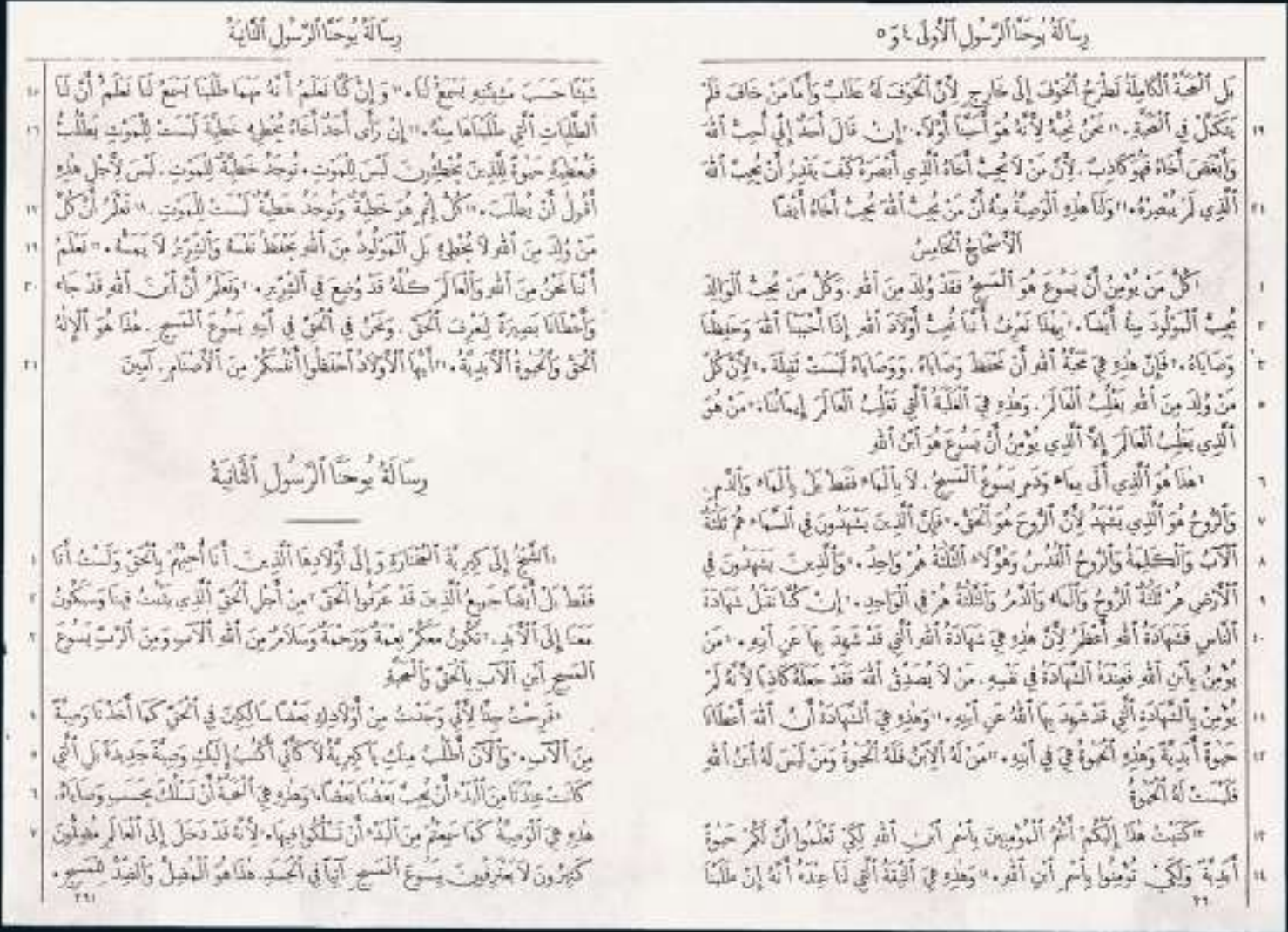
A legkorábbi arab bibliaszöveg a 8. századból maradt fenn. Zsoltár-részleteket tartalmaz, és nyilvánvalóan a Septuaginta fordítása. Saadja, egy 942-ben elhunyt zsidó tudós fordította le először arabra a Biblia héber szövegét. Érdekes, hogy ebből a fordításból nagyon sok kéziratföredék fennmaradt.

A kopt fordítás

A kopt nyelv az ősi egyiptomi nyelvből ered. Az Ószövetség kopt változatai a görög fordításon alapultak, értelem-szerűen, hiszen a Septuaginta is Egyiptomban született. Máig is fennmaradtak kopt fordítások, két fő dialektusban, a bohairin (alsó-egyip-tomi) és a szahidin (felső-egyiptomi). A kéziratok erősen töredékesek, a legkorábbiak kb. Kr. u. 300 körüli

Az örmény fordítás

Az örmény fordítás alapjául a szír fordítás szolgált. Később javították a görög fordítás alapján is: ezért szoro-san követi a Septuaginta szövegét, mint azt Órigenész is megjegyezte Hexapla („hatoszlopos” Biblia) kiadá-sában a 3. században. A fordítás legkorábbi emlékei az 5. századból maradtak fenn.

Szír-görög-arab-latin
poliglott Biblia

Modern arab bibliakiadás

A latin Carpentras Biblia

A BIBLIA LATIN NYELVŰ KÉZIRATAI

Erasmus görög-latin
Újszövetsége, 1516-ból

Jeromos dolgozószobájában,
az elmaradhatatlan oroszlánnal

Jeromos

Jeromos vállalta magára a Biblia latin fordításainak felülvizsgálatát.

331-ben született, nem messze a mai Velencétől. Rómában nőtt fel, ott keresztelték meg 20 éves korában. Harmincévesen már héberül tanult az arab sivatagban, egy kolostorban, majd Antiókiában pappá szentelték. A római zsinat idején (382) hívta fel magára a pápa figyelmét, aki megbízta a Latin Biblia revíziójának elkészítésével.

Jeromos Ószövetség-revíziója a héber szövegen alapult. 383-ban befejezte az Újszövetség revízióját, amelyet még eléggé engedékeny módon végzett el. Betlehembe költözött, ahol egy zsidó rabbi irányítása mellett folytatta héber tanulmányait. Ezután kezdett hozzá az Ószövetség revíziójához, de hamarosan súlyos kritikák érték miatta. Ennek hatására felhagyott a javítgatással, és belekezdett egy teljesen új, ezúttal a héber szövegen alapuló fordításba. 405-ben fejezte be a munkát.

Hatását tekintve Jeromos műve, a Vulgata („elterjedt, mindenütt használatos”) egyértelműen a történelem legjelentősebb bibliafordításának bizonyult. Irodalmi érdemei mellett az is emeli az értékét, hogy Jeromos nyilvánvalóan az általunk ismert kéziratoknál jóval korábbiakból fordított. Meglepő, hogy az általa ismert és használt szövegek mégis milyen közel álltak ahhoz, amit a későbbi kéziratok közölnek.

Gutenberg, a cserélhető betűs
nyomtatás feltalálója, 16. századi karcolat

„Isten szenved, mert a legtöbb ember
nem jut hozzá az ő szent ígéjéhez. Az
igazságot egynéhány kézirat tartja fogva,
azokban rejtőzik a kincs. Elég volt a
drága kéziratokból, amelyeket könnyen
fáradó kezekkel másolnak. Ehelyett
szárnyalhatnának, megsokasítva a fárad-
hatatlan nyomdagépek áldásos munkája
által, s végre elérhetnének minden
emberhez.”

Gutenberg

Jeromos
a Szentírára mutat

Theodulf (750-821) Bibliája

A „42 soros” Gutenberg
Biblia reprodukciója.
Az első kiadás éve
a könyvnyomtatás kezdete: 1456.

Szerzetesek és a Biblia

Az első remeték tudatosan hagyták el az emberi közösséget, és vonultak ki a pusztába. Ott imádkoztak és böjtöltek, keresve, hogyan tudják magukat még jobban odaszánni Isten Bibliában kinyilvánított akaratának. E férfiak és nők közül csak keveseknek volt Bibliájuk, még kevesebben tudtak olvasni, ennek ellenére emlékezetből hatalmas részleteket tudtak idézni a Szentírásból. Később, miután ezek a remeték közösségekké szerveződtek és a pusztából kolostorokba költöztek, az életük strukturáltabbá vált, és az írott ige még fontosabb lett számukra. Mint életük során minden más, a szerzetesek számára az olvasás is az imádság egyik formája volt. Regulái szerint Benedek naponta több órát szánt szövegek olvasására, a lectio divina (isteni olvasmány) nevű módszer használatával. A lectio divina a meditatív imádság olyan formája, amelyben a szerzetes lassan és gondosan elolvas egy részt a Bibliából vagy más keresztyén olvasmányból, majd átgondolja ennek jelentőségét a saját életében.

13. századi francia illusztráció: kódexdíszítő és -másoló

A BIBLIA A KÖZÉPKORBAN

Giotto di Bondone (1267-1337 körül): *III. Ince pápa jóváhagyja a franciskánus szabályokat*

Biblia az istentiszteleten

A teljes bibliák túl drágák és méretük miatt nehézkesek lettek volna istentiszteleti használatra. Az istentiszteleteken gyakrabban használt bibliai részeket később egyetlen felolvasókönyvbe szerkesztették. A 10. században a felolvasókönyvekben, az imakönyvekben és az énekeskönyvekben található anyagokat egyetlen könyvbe, a misekönyvbe gyűjtötték. Mivel a laikusok istentiszteleti szerepe a középkorban jelentéktelen volt, a művelt laikusok más alkalmat teremtettek személyes csendességük gyakorlására. A 13. században, amikor a könyvek előállítása hivatásos írnokok és művészek kezébe került, megjelentek a személyes áhítatra szóló könyvek, és nagy népszerűsége tettek szert a tehetős emberek körében.

Biblia az egyetemeken

A középkorban az egyház volt a műveltség terjesztője és az első egyetemek megalapítója. Az első egyetemek Párizsban, az angliai Oxfordban és az olaszországi Bolognában jöttek létre. Mivel a helyszín a templom vagy kolostor volt, ezért nem meglepő, hogy az egyik legfontosabb tantárgynak, a „tudományok királynőjének” a teológiát tartották. A diákoknak ugyanakkor lehetőségük volt logikát, retorikát és más tárgyakat is tanulni. A kor művelt embere általában keresztyén logikával gondolkodott és keresztyén szemszögből nézte a világot. Ebből a gondolkodásmódból jött létre a skolasztika. A diákokat a tudás megszerzésére és az igazság keresésére biztatták, a Biblián és a keresztyén hiten túl is. A hit és a Szentírás fontos volt, de nem az egyetlen forrás. Használták Isten hatalmas ajándékát, az értelmet is. Aquinói Tamás, aki az 1200-as években Párizsban tanult, azt képviselte, hogy az értelemnek is vannak határai, és számára a hit segít elfogadni a Bibliát. Aquinói szerint a hit és az értelem kiegészítik egymást, nem pedig egymás ellentétei. A tudósok közül sokan a Biblia latin fordításának használatát már nem tartották elegendőnek, s a Bibliát eredeti nyelvein, héberül és görögül akarták olvasni. Az egyetemek professzorai sok, Bibliára vonatkozó könyvet adtak ki – kommentárokat az egyes bibliai könyvekről, atlaszokat, ismertetőket a bibliai országok növényeiről és állatairól.

Sodoma:
Szt. Benedek szerzeteseivel imádkozik (16. század)

A Szentírás megőrzése

Mivel mind egyéni olvasmányaikhoz, mind közös felolvasásaikhoz bibliákra volt szükségük, a szerzetesek megbízták néhány társukat, hogy kolostori használatra kézíratokat másoljanak. Miközben a többi szerzetes a mezőn vagy a konyhában dolgozott, ezek az írnokok a szent szövegek fölé hajoltak és kínos pontossággal másolták azokat új pergaménekre. Mivel egy kézirát átmásolásához sok idő és rengeteg munka kellett, ezért a kolostorok könyveiket legértékesebb tulajdonuknak tekintették. Később a nagyobb kolostorok némelyike külön könyvtárral is dicsekedhetett, ahol ezeket a kincseket őrizték. A középkor későbbi szakaszában laikusok is másoltak kézíratokat, de a legtöbb másolatot a szerzetesek készítették. A szerzetesek a legnagyobb komolysággal végezték a munkájukat. A Szentírás iránti féltő gondosságuknak köszönhetően évszázadokon át változatlanul átörökölték azt, és ma bízhatunk benne, hogy Isten igéje igazi valójában áll a rendelkezésünkre.

Szt.
Adoman:
Szt.
Kolumbán
élete

A részekre és versekre tagolt Biblia

A mai Bibliák részekre és versekre vannak osztva. De a Bibliát eredetileg nem így írták. A beosztás később jött létre, főként azért, hogy segítse a tudósokat az általuk keresett részek megtalálásában. A részekre való tagolást az 1200-as évek elején a latin Bibliához készítette el Stephen Langton, párizsi egyetemi előadó. A következő két évszázadban az általa kialakított rendszert használták mind a latin, mind a más nyelvű Bibliákban. A ma is létező újszövetségi versbeosztást Robert Stephanus keresztyén tudós alkotta meg az 1551-ben megjelent görög és latin nyelvű Újszövetség kiadásában. Négy évvel később Stephanus kiadta az első részekre és versekre tagolt teljes Bibliát.

Nagy Károly tudósa: Alcuin

Az angolszász szerzetes, Alcuin (735–804), Nagy Károly korának briliáns tudósa és írója volt, továbbá az oktatási rendszer megújítója. Termékeny szerző volt, aki grammatikai, matematikai, filozófiai és vallási témákról egyaránt írt. Ezenkívül átdolgozta a frank egyház liturgiáját, írt bibliai kommentárokat és kijavította a Vulgata bibliafordítást. 796-ban Nagy Károly kinevezte Alcuin a tours-i Szt. Márton-kolostor apátjává. Itt ő felügyelte a másolási tevékenységet, amely ekkor vált Európában a legintenzívebbé. Ennek egyik oka egy új írástípus kifejlesztése volt. A régi kézíratokat nagybetűkkel írták, amit majuszkulának neveztek. Az egymást követő betűk függetlenek voltak egymástól, és arra kényszerítették az írnokot, hogy minden egyes betű leírása után felemelje a tollát. Ez lassította az írást, sok helyet igényelt, és óriási méretű kézíratokat eredményezett, amihez sok drága pergamenre volt szükség. A 8. század elején új betűtípus keletkezett: a minuszkula, amelyet Alcuin tökéletesített. Mivel a betűk egymáshoz kapcsolódtak, a minuszkulát az írnokok kezük felemelése nélkül, folyamatosan tudták írni.

A Biblia a középkori Európában

Amikor Jeromos, az egyház tudósa lefordította a Bibliát latinra, a Római Birodalom hivatalos nyelvére, a birodalom már végnapjait élte. Néhány évtizeden belül Rómát harcias törzsek foglalták el és a század végére a birodalom összeomlott. Jóllehet a latint egyre kevesebb ember beszélte, mégis ez maradt az egyház és a Biblia nyelve. Sajnálatos módon idővel ez azt jelentette, hogy az istentiszteleten az emberek egyetlen szót sem értettek meg a Bibliából. Végül pedig már a kevésbé képzett papok sem értették az általuk felolvasott bibliai részeket és a liturgia szavait. Már ebben a korszakban Isten üzenetének továbbadására szükséges volt a Bibliát minden nemzet anyanyelvén kiadni. A 600-as évektől kezdve Európában a Biblia egyes részei, az evangéliumok és a Zsoltárok megjelentek a nemzeti nyelveken. A teljes Biblia lefordítása monumentális feladat volt és az 1200-as évek előtt egyik európai nyelven sem valósult meg. Kezdetben a fordítók kis lépésekkel haladtak. Lemásolták a latin Bibliát és minden sor fölé jegyzeteket írtak, amelyeket a tudósok glosszának neveznek. Az 1100-as évektől kezdődően a német-, a franciaországi eretnekmozgalmak arra biztatták követőiket, hogy saját maguk olvassák a Bibliát. Ekkor hirtelen megnőtt a kereslet a bibliafordításokra. Az egyházi vezetők azonban attól tartottak, hogy a fordításokban eretnek tanok jelennek meg, és az emberek nem tudják majd megfelelő módon értelmezni az olvasottakat.

A kézirát másolása

Amikor az írnok mindent előkészített, akkor a pergamenlapot az eredeti kézíratral együtt a munkafelületre helyezte. Egy kisülőzött zsinetet tett az eredeti szövegre, ami segített követni a sorokat. Ezután munkája fölé görnyedt, és körültekintően másolta az eredeti szöveget. Egyik kezében a tollat tartotta, másik kezében egy kést, amivel a tollat hegyezte, vagy a hibás betűket kaparta le. A másolás intenzív, kimerítő munka volt, ami megterhelte a szemet, a nyak és a hát izmait. Az írnok lassan dolgozott, hogy pontosan végezze a munkát, nehogy elkövetett hibáit a következő másoló megismételje. Ez a munka teljes odaszánnást kívánt, mivel a szerzetes a bibliai szöveget elfogadta Isten igéjének, amit csak tökéletesen szabad visszaadni. A régi kézíratok nagymértékű pontossága mutatja, milyen komolyan vették a kolostori írnokok munkájukat.

A kézirát díszítése

A legkorábbi keresztyén kézíratok csak szavakat tartalmaztak, nem voltak illusztrálva. Az olvasó figyelmének lekötésére az írnokok a 4. századtól kezdtek vizuális elemeket adni a szöveghez. Idővel ezek az elemek egyre díszesebbé és kimunkáltabbá váltak, és az oldal világosabbá tételéhez még vékony arany- és (ritkábban) ezüstmézeket is felhasználtak. Az idő múlásával az illusztrációk egyre kidolgozottabbá és sokszínűbbé váltak. Volt közöttük miniatűr motívum és egész oldal méretű festmény is. Olykor a margókat is bibliai jelekkel díszítették. A 6. és 7. században északi barbár germán törzsek söpörtek végig Európán, elfoglalva annak nagyobb részét és elpusztítva kultúráját. Ekkor a kézíratok díszítésének művészete is félbeszakadt. Írország és Észak-Anglia viszont kimaradt a megszállásból, így ott töretlenül folytatódott a kézirátdíszítés művészetének fejlődése.

A 8. század végén Nagy Károly császár jóvoltából kulturális reneszánsz vette kezdetét. A császár kultúrateremtő céllal egész Európából és a brit szigetekről tudósokat hívott meg udvarába, aminek következtében a könyvdíszítés is újra felvirágzott Franciaország északi és Németország nyugati területein.

Az egyház William Shakespeare idejében évente egyszer színpadra állított 25–50 darabot, amelyek bibliai történetekre alapultak és mozgó színpadokon adták elő azokat. D. van Alsoot festményén (1615) a lóvontatású dobogón a Jézus születéséről szóló darabot adják elő

Egy oldal a Wycliffe által kezdeményezett bibliafordításból (1300-as évek vége)

John Wycliffe (1320–84 körül) előreformátor, az első angol bibliafordítás inspirálója

Peter Waldo, a valdens mozgalom alapítója

Wycliffe Bibliája

Amikor John Wycliffe oxfordi tudós a 14. század közepén a Bibliát tanulmányozta, felismerte, hogy még maguk az egyházi vezetők sem valósítják meg, amiről a Biblia beszél. Előadásaiival, prédikációival és írásaival sokat támadta a hivatalos egyházat, sőt, még a pápát is kritizálta. Kijelentette, hogy a pápa nem lehet Isten szava a földön, mert az egyedül a Biblia. A Szentírás iránti tiszteletből elkezdte szorgalmazni a Biblia angolra fordítását, a latin változat lecserélését, mondván, hogy azt csak a művelt papok tudták olvasni: „A hitet mindenkinek meg kell értenie, és mivel a Szentírás hitünk alapelveit tartalmazza, a hívőknek olyan nyelven tegyék elérhetővé a Bibliát, amelyet megértenek”.

Egy oldal a Gutenberg Bibliából

Az ELŐREFORMÁTOROK ÉS A RENESZÁNSZ BIBLIÁJA

Más előreformátorok

Nem **John Wycliffe** volt az egyetlen ember, aki a középkor végén a Biblia alapján szembeszállt az egyházzal, a pápák gazdagságával, valamint az egyház világi hatalomra törekvésével. **Peter Waldo** gazdag kereskedő volt a franciaországi Lyonban. 1170-ben tért meg Jézus szavainak hatására: „Ha tökéletes akarsz lenni, menj el, add el vagyonodat, oszd szét a szegényeknek, és kinsced lesz a mennyben; aztán jöjj, és kövess engem” (Mt 19,21). Ezután Waldo átadta vagyonát a feleségének, lányát pedig zárdába küldte. Elkezdett koldulni, jótékonyági munkát végezni és arról prédikálni, hogy minden keresztyénnek szegénységben élve kell Jézust követni. Hamarosan követői akadtak, akik lelki szegények néven váltak ismertté. A valdenseket 1184-ben, a veronai zsinaton kiátkozták, és „megrögzött szakadároknak” titulálták őket. A reformáció idején a valdensek létrehozták saját egyházukat, amely ma is létezik Olaszországban. **Husz János** csehországi parasztszaládból származott, először pap, majd pedig híres tudós vált belőle. Prágai tartózkodása idején ismerkedett meg Wycliffe írásaival, és teljesen egyetértett azokkal. Attól kezdve prédikációiba beleszótte Wycliffe gondolatait, hangoztatva, hogy a keresztyének számára nem az egyházi vezetőség, hanem a Szentírás a végső tekintély. Élesen támadta az egyház gazdagságát és követelte az evangéliumi mérték szerinti életet. 1410-ben V. Sándor pápa elrendelte Wycliffe minden könyvének a megsemmisítését, és megpróbálta akadályozni Husz prédikálását. 1414-ben Husz elutazott a konstanzi zsinatra, az uralkodó menlevelével. Ennek ellenére börtönbe vetették és vádat emeltek ellene. Eretekké nyilvánították és máglyán megégették.

Husz János máglyahalála

A bibliai szövegek „javítása”

A köztiszteletben álló latin Vulgata hibáinak első ismert keresztyén humanista korrektora a humanista Lorenzo Valla volt, s ezzel példaképe lett a „humanizmus hercegének”, a rotterdami **Erasmus**nak is. Erasmus műveiben az egyházon belüli visszaéléseket igyekezett megjavítani. Reformot és nem forradalmat akart, de néha a pápa kifigurázásától sem rettent vissza. Az egyházi hagyományok védelmezőire mindez nem tett jó benyomást. Nem fogadták el a humanisták és Erasmus érvelését, miszerint a Biblia hűségesebb fordítása és alaposabb megismerése jobb keresztyéneket nevel. Bár Erasmus maga soha nem akart forradalmat – és később is ellenállt a Luther Márton által követelt radikális változtatásoknak –, mégis előkészítette a talajt. Ahogyan az 1500-as évek egyik népszerű egyházi szólása mondta: „Erasmus tojta a tojást és Luther keltette ki.”

A keresztyén reneszánsz

A reneszánsz szó újjászületést jelent. Elsősorban az ókori klasszikus szövegek, ismeretek és ezek hasznosításának művészeti és tudományos újrafelfedezésére utal. Másodsorban ezeknek a szellemi tevékenységeknek az eredményeként az európai kulturális élet újjászületését is jelöli. Jellemző kulturális és irodalmi mozgalma volt a humanizmus. A reneszánsz általában nem kedvezett az egyház megítélésének, de a hagyományörző egyházi vezetők fenyegetésként élték meg még a keresztyén humanisták tevékenységét is, hiszen azok az emberi bölcsességet és tudományt a keresztyénség ártértékelésére és megreformálására akarták használni. Az egyházi egyetemeken tanító keresztyén humanista tudósok a klasszikus szerzők és a Biblia eredeti nyelven történő tanulmányozása közben felismert meglátásaikkal szerettek volna változtatni a helytelen egyházi gyakorlaton is. Azt állították, hogy a Biblia évszázadokon át történő félreértése eltorzult tanításokhoz, haszontalan rituálékhoz és botrányos viselkedéshez vezetett az egyházban.

Egy oldal Erasmus 1516-ban kiadott latin és görög Újszövetségéből

Desiderius Erasmus (1466–1536 körül)

Erasmus

Desiderius Erasmus egy holland pap törvénytelen gyerekeként született. Szülei halála után gyámjai kolostorba kényszerítették, ahol vonakodva ugyan, de papnak állt. 26 éves koráig maradt a kolostorban, ahol egy életre megutálta a szerzetesi élet merev szabályait és a korlátozottan gondolkodó teológusokat. Utazni akart és tudományos mozgástérre volt szüksége. Ugyanakkor azonban meg akart maradni az Ágoston-rendben is. Egy francia püspök magához vette latin nyelvű titkárnak és segített párizsi teológiai tanulmányainak megkezdésében. Így kezdődött Erasmus írói karrierje. Ezt követően bejárta Európa legtöbb országát. Gyenge egészsége miatt gyakran panaszkodott, mégis mindig felkutatta a kor legkiválóbb teológusait, hogy párbeszédet folytasson velük. Ezért ment el hat-szor Angliába, „rossz sörük, barbarizmusuk és kellemtelen időjárásuk” ellenére is. Az ottani tudósok indíttatására megtanult az Újszövetség eredeti nyelvén, görögül. Ennek eredménye lett legmaradandóbb munkája – a görög Újszövetség. Erasmus sok könyvében és tanulmányában kritizálta az egyházat, ami arra bátorította Luther Mártont és a többi reformátort, hogy ugyanezt tegyék.

Luther és a követői szembeszállnak X. Leó pápával, szerzeteseivel és a pápai teológusokkal. Fametszet 1568-ból.

A Biblia nyomtatása

Már egy évszázaddal Luther előtt John Wycliffe és Husz János felröppentették a reform szikráit, de a tűz nem gyulladt fel. Luther reformelképzelése viszont futótűzként terjedt Németországban, Európá más országaiban, és terjedt tovább megállíthatatlanul. A döntő különbség Luther és az előreformátorok között az volt, hogy Luthernek rendelkezésére állt Gutenberg találmánya, a nyomda. Luther olcsón kinyomtathatta gondolatait könyvekben, röpiratokban, és szétoszthatta ezeket az emberek száza-
inak és ezreinek. Ennél is fontosabb volt a Biblia anyanyelvű kiadása, amelynek következtében az emberek ráébredhettek, hogy a középkori egyházban sok tekintetben eltorzult a Biblia üzenete.

Az első nyomtatott könyvből, a Gutenberg által nyomtatott Bibliából ma 48 példány létezik, 1282 oldalból álló, kétkötetes könyv. Mindegyik oldalon két hasáb és 42 sor van (ezért hívják a történeszek „42 soros Bibliának”). Gutenberg nagy erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy a nyomtatott szöveg hasonlítson a kézíráshoz. Ahelyett, hogy kifejlesztett volna egyetlen új betűtípust, ő többet is készített a forgalomban levő kézírásokat utánó-
zva. A nyomtatás művészete gyorsan elterjedt, és az évszázad végén – Luther és az egyház összeütközésének előestéjén – csaknem minden nagyobb európai városban volt már nyomdászműhely.

Christopher Plantin nyomdája Antwerpenben

A nemzeti nyelvű Bibliák

Amikor Luther Márton kiadta a német nyelvű Bibliát, ezzel új fordítások áradatát indította el. Holland nyelven Jacob van Liesveldt jelentette meg a Bibliát 1526-ban. Ez a fordítás annyira népszerű lett, hogy 1548-ban a katolikusok is arra kényszerültek, hogy kiadják saját holland nyelvű Bibliájukat. Dániában 1550-ben II. Keresztély király parancsára kiadták a teljes Bibliát is. A korábban dán fennhatóság alá tartozó Svédországban 1541-ben jelent meg az első teljes Biblia. Izlandon a teljes Bibliát 1584-ben adták ki. Lengyelországban az Újszövetség fordítását a lutheránus tudós, Jan Seklucjan készítette el 1553-ban. Ezt követte a Bresztben kiadott teljes Biblia 1563-ban. A lengyel evangéliumi egyházak hivatalos Bibliájává a Gdanskban 1632-ben készült javított kiadás vált. A szerb-horvát Újszövetség 1562–63-ban jelent meg. Mivel a szerb és horvát irodalmi nyelvek közel azonosak, ezért csak egyetlen fordításra volt szükség, de az eltérő ábécék miatt külön ósláv és külön cirill betűkkel is ki kellett adni. A lutheranizmus terjedését megakadályozandó, Ausztria szlovén nyelvű tartományában szlovénül is kiadták a teljes Bibliát 1584-ben. Spanyolországban az inkvizíció megtiltotta a Biblia nemzeti nyelven történő kiadását, ezért spanyol nyelvű Biblia csak a 18. században jelent meg. Portugália helyzete sem volt sokkal jobb, az első teljes portugál nyelvű Biblia 1748-53 között készült el. Az első protestáns olasz Bibliát Genfben adták ki 1607-ben. Franciaországban a reformáció hatására több francia nyelvű Biblia is megjelent. Az első teljes Bibliát 1530-ban adták ki, amely Antwerpeni Biblia néven vált ismertté.

A REFORMÁCIÓ ÉS A SZENTÍRÁS

A kor legnagyobb írásmagyarázója: Kálvin János

Kálvin 1509. július 10-én született a franciaországi Noyonban. Apja indíttatására jogot tanult a humanista reformáció szellemiségétől átítatott Párizsban. Egy „hirtelen megtérés” után kiáll a reformáció eszméi mellett, ezért menekülnie kell az egyetemről és Franciaországból is. 1536-tól Genfben igyekszik átültetni a gyakorlatba az evangéliumi keresztyénség tanait. Rövid megszakítással ebben a városban töltötte el az életét, itt írta meg a reformált hit legnagyobb hatású összefoglalását, az Institutiót, és a szinte a teljes Szentírást átfogó kommentárjait, amelyeknek tudományos alapossága, lényeglátása és gyakorlatiassága ma is páratlan. Kálvin korát messze megelőzve egyaránt fontosnak tartotta a Biblia eredeti szövegének ismeretét, a bibliai kortörténet eredményeinek felhasználását, a kortárs zsidó írásmagyarázattal való folyamatos párbeszédet, az egyházatyák ismeretét, a bibliai szövegben rejlő retorikai és irodalmi sajátosságok felismerését, ugyanakkor az egyszerű olvasók számára is érthető, világos és tömör fogalmazásmódot.

A katolikus válasz

A protestantizmus terjedése arra kényszerítette a katolikus egyházat, hogy bizonyos mértékű önvizsgálatot tartson. Néhány eredménytelen próbálkozás után 1545 decemberében az észak-olaszországi Tridentben nyitották meg a régen várt zsinatot. A Szentírára vonatkozó határozatokat az 1546-ban tartott negyedik ülészakon hozták meg. Ellentmondva Luther tanításának, miszerint a hit forrása egyedül a Szentírás, a zsinat kitarzott a hagyomány érvényessége mellett is. Ugyanez a határozat felsorolja a katolikus egyház által elfogadott bibliai könyveket is. Ez magában foglalta a protestánsok által apokrif-nek tartott könyveket, amelyek megtalálhatók a Septuagintában (a héber Biblia görög fordításában), de hiányoznak a héber bibliai kánonból (maszoréta szöveg). Másik határozatában a zsinat a Vulgátát nyilvánította a Biblia hivatalos szövegévé. Mivel „ezt őrizte meg az egyház évszázadokon át, ezt használták templomi felolvasásoknál, vitáknál, prédikációknál és magyarázatoknál”. Ugyanez a határozat kijelentette, hogy egyedül a katolikus egyház jogosult értelmezni a Szentírást, hogy „visszatartsa a felelőtlen elméket” Isten ígéjének eltorzításától. A zsinat befejezése után a tudósok elkezdtek dolgozni a Vulgata javításán, amelyet VIII. Kelemen pápa idején, 1592-ben adtak ki. Azóta az a Kelemen-féle Vulgata a Biblia hivatalos latin fordítása.

Luther és Bibliája

Luther Márton nevéhez kötjük a reformáció (az egyházat megújító mozgalom) elindítását. Parasztcsaládban született, apja rézbányász, majd később bányászati vállalkozó volt. Apja felismerte fia rendkívüli értelmi képességeit, s ahelyett, hogy az elemi iskola elvégzése után bevonta volna a családi vállalkozásba, középiskolába, majd jogi egyetemre küldte a fiatal Luthert. Egy hónappal jogi tanulmányainak elkezdése után, Luther hazament meglátogatni szüleit. A visszaúton vihar csapott le rá, ezért Luther a bányászok védőszentjéhez fohászkodott: „Szent Anna! Ha megsegítesz, szerzetes leszek!” Néhány hét múlva bevonult egy kolostorba, és ez a döntése megváltoztatta a keresztyénség történetét. A szerzetesek által elfogadott aszketikus életmódot gyakorolta, imádkozott, böjtölt, önmegtagadása jeléül ostorozta magát és hideg éjszakákon takaró nélkül aludt. Ennek ellenére sohasem érezte azt, hogy Istennek tetsző ember lenne. Az előadásaira és prédikációira való készülés közben azonban egy napon rabul ejtette Luthert az a bibliai tanítás, amely szerint a keresztyének nem az egyházi szabályoknak engedelmeskedve, nem a papoknak tett bűnvallás miatt, nem a bűnhődésért, sem pedig a jó cselekedeteikért üdvözülnek, hanem egyszerűen Istenben való hitükért. Egyetlen vers summázta ezt számára: „Az igaz ember pedig hitből fog élni” (Róm 1,17). Tanulmányai meggyőzték, hogy az üdvösséget nem lehet kiérdemelni. Egyszerűen csak el kell fogadni, mint Isten ajándékát. Luther felismerése nem is jöhetett volna rosszabbkor az akkori egyháznak. Rómában az egymást váltó pápák mértéktelensége pénzügyi válságot okozott. A pénz előteremtésére a pápa jóváhagyta a bűnbocsátó cédulák árusítását. Az árusítást azzal indokolták, hogy Jézus, az apostolok és a szentek jótetteiből eredően az egyháznak mérhetetlenül sok lelki kincse van. A pápa meríthet ebből a forrásból, hogy kiszabadítson embereket a purgatóriumi bűnhődésből. Válaszul Luther megírta híres kilencvenöt tételét – a bűnbocsánat árusítása ellen, az egyházi visszaélések ellen, és a tanítás ellen, hogy az üdvözüléshez gyónás és penitencia szükséges. Abban a reményben szögezte ki teteleit 1517. október 31-én a wittenbergi Mindenszentek templomának ajtajára, hogy vitát vált ki velük, amely reformhoz vezet majd. Vita helyett az egyház vezetői ajtót mutattak neki – vagyis kiátkozták. V. Károly német-római császár, aki nem engedelmeskedett a pápának és nem égette meg Luthert mint eretneket, birodalmi gyűlést hívott össze a németországi Wormsba. Luther is meghívást kapott, hogy a gyűlésen látványosan visszavonhassa állításait. Még a gyűlés előtt szabad elvonulást ígértek Luthernek, de az egyik választófejedelem nem bízott az ígéletben, ezért, hogy megvédje, a tanait fenntartó és a gyűlésről hazafelé tartó Luthert elrabolta és várába rejtette, György lovag álnéven. A várban töltött 10 hónapot Luther az Újszövetség lefordítására használta fel. A fordítással valószínűleg azért haladt olyan gyorsan, mert nem volt hajlandó szó szerinti fordítást készíteni, amely mereven követi a görög szófordulatokat. Ehelyett olyan nyelvű Szentírást akart, amelyen a német emberek beszélnek.

Luther életének nagy élménye volt, hogy a Biblia – és nem az egyház – segített neki megtalálni lelki békességét Isten-nel. Hitte, hogy a Biblia tartalma, Isten igazsága minden-
kié: „Egy egyszerű laikus a Szentírással felfegyverkezve, felette áll a Biblia nélküli pápának vagy bíborosnak.”

Luther Márton német nyelvű Újszövetségfordításának egy részlete

Freskó a Vatikánban a tridenti zsinatról

A felvilágosodás hatása a Bibliára

A 18. században, a felvilágosodás korában, amikor az emberi elmét mindenek fölé emelték, úgy tűnt sokaknak, hogy még Isten fölé is emelkedhet. A 17. században filozófusok és természettudósok, mint Galileo Galilei és Sir Isaac Newton bebizonyították, hogy a világegyetem természeti törvények szerint működik. A 18. század filozófusai és írói, például Hume, Kant, Rousseau, Voltaire és Diderot azt gondolták, hogy alapos megfigyelések és az ésszerűség alapján meg lehet érteni a természet működését. A felvilágosodott gondolkodók szerint magának Istennek is alkalmazkodnia kell ezekhez a törvényekhez, amelyek hatalmának korlátait is jelentik. Néhányan azt hangoztatták, hogy a világ teremtése óta Isten nincs kapcsolatban az emberekkel, és a Biblia szerinti kijelentések nem valóságosak. A Bibliában szereplő csodákról azt mondták, hogy azok nem illeszkednek Isten teremtetési rendjébe. Az olyan próféciaik, amelyek a jövőre vagy Jézus visszajövetelére vonatkoztak, szintén megkérdőjeleződtek. A felvilágosodás gondolkodói szerint egy rendezett világban ilyenek nem történhetnek meg. A geológiai kutatások bebizonyították, hogy a föld régebbi, mint ahogyan a Biblia alapján ezt gondolhattuk, és az élőlények sem egyetlen nap alatt lettek megteremtve, ahogyan Mózes első könyve ezt leírja, hanem hosszabb időszak alatt jelentek meg a földön. Mindez a hagyománytisztelő keresztyénekből óriási tiltakozást váltott ki. A 18. században sokan elhagyták hitüket, miközben mások csak még buzgóbban ragaszkodtak hozzá.

Voltaire (1694–1778), francia író, a felvilágosodás vezéralakja

A MODERN KOR BIBLIÁJA

Xavéri Ferenc, spanyol jezsuita hirdeti az evangéliumot indiai és japán halászhajóknak

A bibliakritikák típusai

Olyan sokféle típusú bibliakritika használatos az utóbbi időben, hogy a kifejezés már zavarba ejtő.

- A történetkritika a bibliai szövegek eredetét vizsgálja, és megkísérli megérteni, miként dolgoztak a szerzők és mit akartak mondani. Ez az iskola az alábbi bibliai tudományágak közül többet is magában foglal.
- A szövegkritika a Biblia legrégebbi kiadásait veti egybe a legpontosabb szöveg létrehozásához.
- A forráskritika a bibliai szerzők szóbeli vagy írásos forrásainak felkutatását végzi.
- Az irodalomkritika a műfajok és írói irodalmi stílusok szempontjából vizsgálja a Bibliát.
- A formatörténet a Bibliát alkotó kisebb egységeket és azok irodalmi műfaját vizsgálja.
- A redakciótörténet a Biblia eredeti szerzőinek és szerkesztőinek szemléletét igyekszik megérteni.
- A kánontörténet az egyes könyveket az egész Biblián belüli összefüggésekben kívánja tanulmányozni.
- A szemiotika vagy strukturalizmus a szavak és a törvényszerűségek közötti összefüggések értelmét keresi.
- Az értelmezéstörténet az évszázadok bibliamagyarázati módszereit tanulmányozva segít jobban megérteni a Bibliát.
- A felszabadítás-teológia a Bibliát felhatalmazásnak tekint az elnyomottak felszabadításáért vívott küzdelemre.
- A feminista teológia azt vizsgálja, hogyan ábrázolja a Biblia a nőket.
- A fundamentalista értelmezés a Szentírás szóbeli tévedhetetlenségére koncentrál.

Megszületik a bibliakritika

A bibliakritikának megjelenésekor alapvetően két célja volt. Az első az, hogy kidolgozzon egy olyan bibliai szöveget, amelyben nincsenek hibák és olyan közel áll az eredeti szöveghez, amennyire csak lehetséges. Az ilyen típusú tudományos bibliai munka eredete legalább a harmadik századig nyúlik vissza, amikor Órigenész összeállította Hexapliját, a hathasábos Ószövetséget. A bibliakritika másik alapvető célja: megállapítani a vizsgált szöveg nyelvi, valamint irodalmi stílusát, és tisztázni az eredeti szerző szándékait. A legtöbb bibliakritikus Isten ígéjének tartja a Bibliát, de azt is tudják, hogy Isten emberi nyelven (főként héberül és görögül) nyilatkoztatta ki magát. Bár az írókat a Szentlélek ihlette, ők mégis csak azokat az eszközöket használhatták, amelyek korukban a rendelkezésükre álltak. Ebből következően, a korabeli irodalom eszközeivel fejezték ki magukat. A bibliai idők irodalmi eszközeinek a tanulmányozásával és a bibliai szerzők és forrásaik behatárolásával a mai olvasók jobban meg tudják érteni, mit akartak a Biblia írói közölni koruk embereivel.

A rosette-i kő, amely segített a régészeknek megfejteni az egyiptomi hieroglifákat

A Biblia hitvallásos megközelítése

A Biblia racionális megközelítése elleni reakciók vezettek Németországban a pietizmus terjedéséhez. Ennek a mozgalomnak az elindítója Phillip Jacob Spener, evangélikus lelkész volt. Johannes Albrecht Bengel, német evangélikus tudós Spener hatása alatt kiadta új szellemű újszövetségi kommentárját, amely azután nagy hatást gyakorolt John Wesley-re, a metodista mozgalom megalapítójára. Más mozgalmak is születtek a felvilágosodás vallásról és Szentírásról alkotott nézetei miatti felháborodásból. 1720 és 1740 között az amerikai kolóniakon végigsöpört a Nagy Ébredés néven ismert vallási mozgalom. A vallásról és a Bibliáról alkotott különféle nézetek segítették a tolerancia térnyerését. A 19. században új érdeklődés támadt a Biblia iránt, és a régi puritán szemléletet felváltotta az új evangéliumi megközelítés, amely jobban kedvelte a konzervatív bibliaértelmezést. A 19. század tudósai a felvilágosodás által felvetett kérdésekre reagálva megtalálták az új bibliamagyarázati módszereket. A 19. századot a Biblia iránti megújuló érdeklődés jellemezte. A régi fordításokat javították és számtalan új fordítást is készítettek. A 19. század kezdetén a Szentírás már 48 európai nyelven volt olvasható.

Samuel Marsden misszionárius maori bennszülöttekkel találkozik Új-Zélandon

Bach, Händel és a Biblia

A Johannes Albrecht Bengel lélekvizsgáló pietizmusa által megérintett német, evangélikus zeneszerző, Johann Sebastian Bach rendkívül sok bibliai témájú művet alkotott, köztük több száz kantátát és két hosszabb zenekari kórusművet, a Máté passiót és a János passiót. Ezekben a művekben a narrátor recitatív módon, énekelve szavalja az evangélium teljes szövegét, miközben mások Jézus és a többi szereplő szavait éneklék. A kantátákhoz hasonlóan az áriák és a kórusok a bibliai szöveggel vannak kapcsolatban. Mindezek rendkívüli módon hatnak az érzelmeinkre, és Bach felfogása szerint a zene szóljon a laikusok érzelmeihez. A német születésű angol zeneszerző, Georg Friedrich Händel szintén sok bibliai ihletésű darabot írt, például a Sámson, a Józsuét, az Esztert, az Izrael Egyiptomban-t és a Saul. Remekműve, a Messiás, amely Krisztus életéről szól, a születésére vonatkozó próféciaiktól kezdve feláldozásáig. Formájában egy hosszabb kantátára emlékeztet, de szövege teljesen a Bibliából való, Ézsaiás könyvéből, a Zsoltárokból, az evangéliumokból és Pál leveleiből.

Johann Sebastian Bach (1685–1750)

Georg Friedrich Händel (1685–1759)

Gázától délre egy egykori filiszteus lakóhely környékén lévő temetkezési hely feltárása

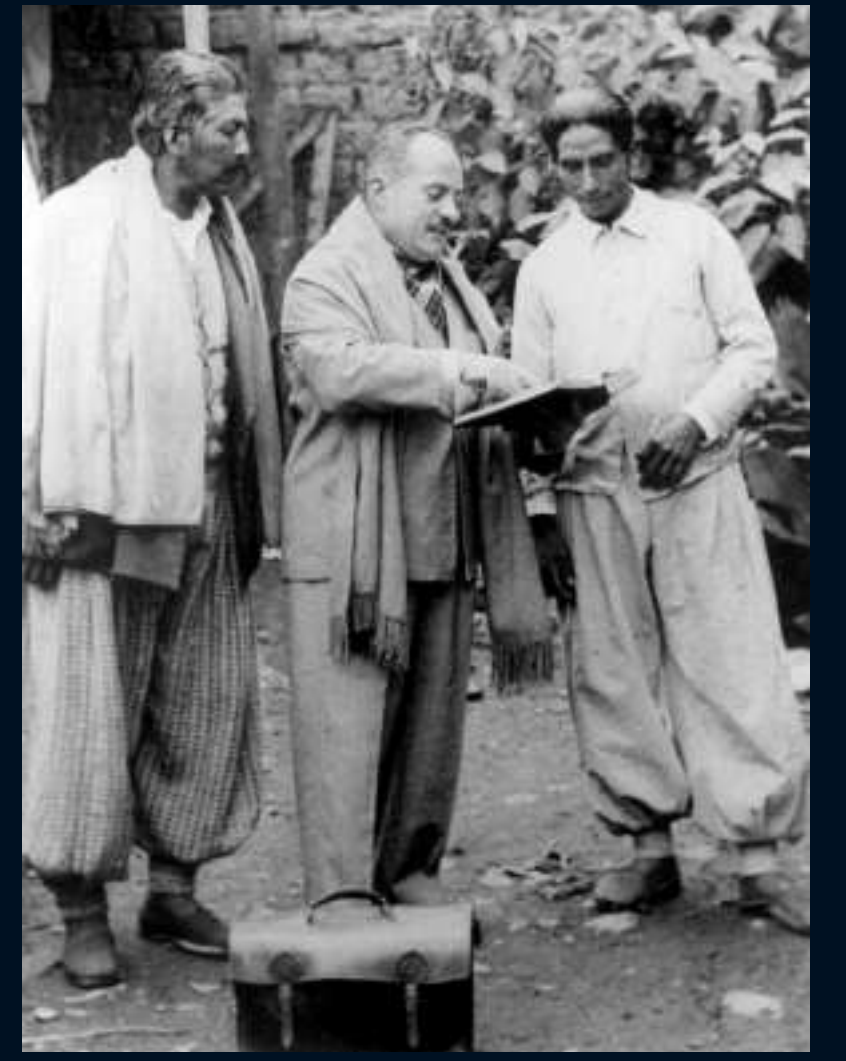

A Brit és Külföldi Bibliatársulat első székháza Londonban

A BIBLIA-TÁRSULATOK TÖRTÉNETE

A kolportőrök (bibliaárusok) munkája időnként igen viszontagságos. Maslennikoff kolportőr nyári körútján Észak-Oroszországban

A bibliatársulatok megjelenése

A 19. században és a 20. század elején gyakori látvány volt világszerte a vándorló és a helyi lakosoknak olcsó Bibliát kínáló utazó árus. Kezdetben gyalog jártak, később kerékpárral, végül pedig mikrobuszal. Ezeket a bibliaárusokat francia szóval kolportőröknek nevezték. A kolportőrök odaszánt életű emberek voltak. Tevékenységüket nem a haszonért végezték, hanem a bibliatársulatuk misszióját megvalósítva, mindenkihez szeretnék volna eljuttatni Bibliát. A bibliatársulatok olyan szervezetek ma is, amelyek célja a Biblia terjesztése – szerte az egész világon.

Az első bibliatársulatok a 19. század elején jöttek létre, de nem előzmények nélkül. A 18. században Európában és Amerikában terjedő evangéliumi mozgalom a Biblia fontosságát hangsúlyozta a hit terjesztésében és a tanításban. Ekkor több bibliaterjesztő szervezet is alakult.

Az 1710-ben, a németországi Hallében alakult Canstein Bibliaintézet volt az első szervezet, amely elhatározta az olcsó Bibliák előállítását. Számos brit társulat is létrejött, közöttük a Tengerészeti és Katonai Bibliatársulat, amelyet 1780-ban alapítottak a Biblia terjesztésére tengerészek és katonák között. A franciák 1805-ben kezdtek el Bibliákat terjeszteni az egész országban, bár a Francia Bibliatársulat csak 1946-ban alakult meg. Ezek közül a társulatok közül a legbefolyásosabb, amelyet más szervezetek is világszerte modellnek tekintettek, a Brit és Külföldi Bibliatársulat volt. 1804. március 7-én alapították, amikor mintegy 300 brit protestáns laikus találkozott Londonban, hogy megvitassa a Biblia terjesztését. A tanbeli és szervezeti különbségek ellenére ezeknek a hívő embereknek egyetlen céljuk volt: kiadni a Szentírást „magyarázó jegyzetek nélkül”, és terjeszteni az egész világon, haszon nélkül.

A következő évtizedekben sorra alakultak a bibliatársulatok Európa más országaiban is: Németországban, Svájcban, Skandináviában, Hollandiában, Oroszországban és Franciaországban; úgyszintén Kanadában és az Egyesült Államok egyes részeiben. 1900-ban már csaknem 2000 kolportőr állt a különféle bibliatársulatok alkalmazásában, a világ csaknem minden országában.

Mary Jones 15 évesen Bala városába indul, hogy Bibliát vásároljon magának

A Wycliffe Bibliafordítók Egyesülete

Az 1930-as évek elején, miközben William Cameron Townsend misszionárius egy guatemalai misszióban munkálkodott, az egyik helybeli feltett neki egy egyszerű kérdést: „Ha a te Istened olyan csodálatos, miért nem beszél az én nyelvemen?” A kérdés mélyen felkavarta a misszionáriust.

Miután komolyan elgondolkodott az indián férfi kérdésén, Townsend arra a meggyőződésre jutott, hogy minden embernek meg kell adni a lehetőséget, hogy Isten ígését saját anyanyelvén olvassa, és elhatározta, hogy ennek érdekében tesz is valamit. 1934-ben nyelvészeti iskolát alapított a jövőbeli bibliafordítók képzésére. Townsend az iskolát a híres előreformátorról Wycliffe Tábornak nevezte el. A hallgatók a képzés befejeztével távoli vidékekre mentek, hogy kifejlesszenek írásrendszereket azokon a nyelveken is, amelyekeken nem léteznek, és lefordítsák a Szentírást ezekre a nyelvekre. A Wycliffe Tábor gyorsan növekedett, és Townsend 1942-ben kettéválasztotta, két független szervezetre. Az egyik lett a Nyári Nyelvészeti Szabadegyetem (SIL), a másik pedig a Wycliffe Bibliafordítók. Fennállásának első 60 éve alatt a SIL 1320 nyelven, amit 350 millió ember beszél, több mint 50 országban folytatott nyelvészeti tevékenységet.

A bibliafordítás nehézségei

A bibliafordítás mindig is nehéz feladat volt, de egy ismeretlen kultúra nyelvére még nehezebb lefordítani a Szentírást. A fordítóknak meg kell alkotni a nyelv hangjainak rendszerével foglalkozó módszerüket. A hangjelzési problémák mellett gyakran jeleket kell alkotni azokhoz a hangokhoz, amelyek az ismert európai nyelvekben nem is léteznek.

A fordítás során más jellegű problémák is felmerülnek. Gyakran lehetetlen egy kis nyelvjárás nyelvéen olyan megfelelő szót találni, amit a héber és görög nyelv használ. Például, Ézsaiás kijelentése, hogy a mi bűneink „olyanná lesznek, mint a hó”, a dzsungelben élő embereknek, akik még soha nem láttak havat, nem mond semmit, még akkor sem, ha a szó létezik a szótáraikban.

Mary Jones sírköve, amely a Brit és Külföldi Bibliatársulat létrejöttének előzményeiről is beszél. A Bibliához való nehézkes hozzáférés problémájára mutatott rá Mary Jones története is. A lányka több mint 30 kilométert gyalogolt, hogy több éven át gyűjtögetett pénzen Bibliát vegyen. Amikor megérkezett, a Bibliák már elfogytak. 1804-ben egy csoport keresztyén elhatározta, hogy segít a walesi anyanyelvű hívőknek is hozzájutni a Szentíráshoz, ezzel kezdődött a Brit és Külföldi Bibliatársulat története.

Eljutni a világ végére

A Brit és Külföldi Bibliatársulat kezdetektől fogva terjesztette a Szentírást a világ távolabbi részein, ahogyan támogatták új fordítások készítését is. A legtöbb bibliatársulat saját országán belül tevékenykedett, kivéve a Holland, a Skót és az Amerikai Bibliatársulatot. Ez a három bibliatársulat fordított és terjesztett Bibliákat saját országhatárain túl is, azokon a helyeken, ahol misszionáriusaik munkálkodtak. A bibliatársulatok komoly megbecsülésre tettek szert az általuk terjesztett Bibliák gondos és tudományos előkészítésével. Működésük során a Szentírást – a teljes Bibliát, vagy egyes részeit – hihetetlenül sok nyelvre lefordították. Mindközben a bibliatársulatok nyitottak maradtak minden keresztyén irányába, elfogadva minden olyan felekezetet, aki együttműködik velük és használni akarja a bibliáikat. Ez határozta meg eredeti elképzelésüket, miszerint a Szentírást „magyarázó jegyzetek nélkül” kell kiadni, elkerülve ezzel a különféle felekezetek közötti értelmezési konfliktusokat. Miközben a Brit, a Holland és az Amerikai Bibliatársulat munkájával átfogta a világot, volt néhány olyan terület, ahol munkájuk keresztezte egymást. Emiatt a 20. század közepén – a hatékonyság érdekében – megpróbálták együttműködni. 1946-ban 14 európai, brit és amerikai társulat egyesült, megalakítva a Bibliatársulatok Világszövetségét. Ez a szövetség annak a munkának a központja, ahol tervezik és koordinálják a Bibliák fordítását és terjesztését az egész világon.

2007-ben a Bibliatársulatok Világszövetségének 145 nemzeti bibliatársulat a tagja, és a bibliatársulati munka több mint 200 országban van jelen. Ezekben az országokban évente több mint ötszázmillió teljes Bibliát – vagy bibliai részeket – juttatnak el emberekhez.

Utazó bibliaügynökök a világ végén

A HOLT-TENGERI TEKERECSEK

Qumran, az a hely, ahol a holt-tengeri tekercseket megtalálták

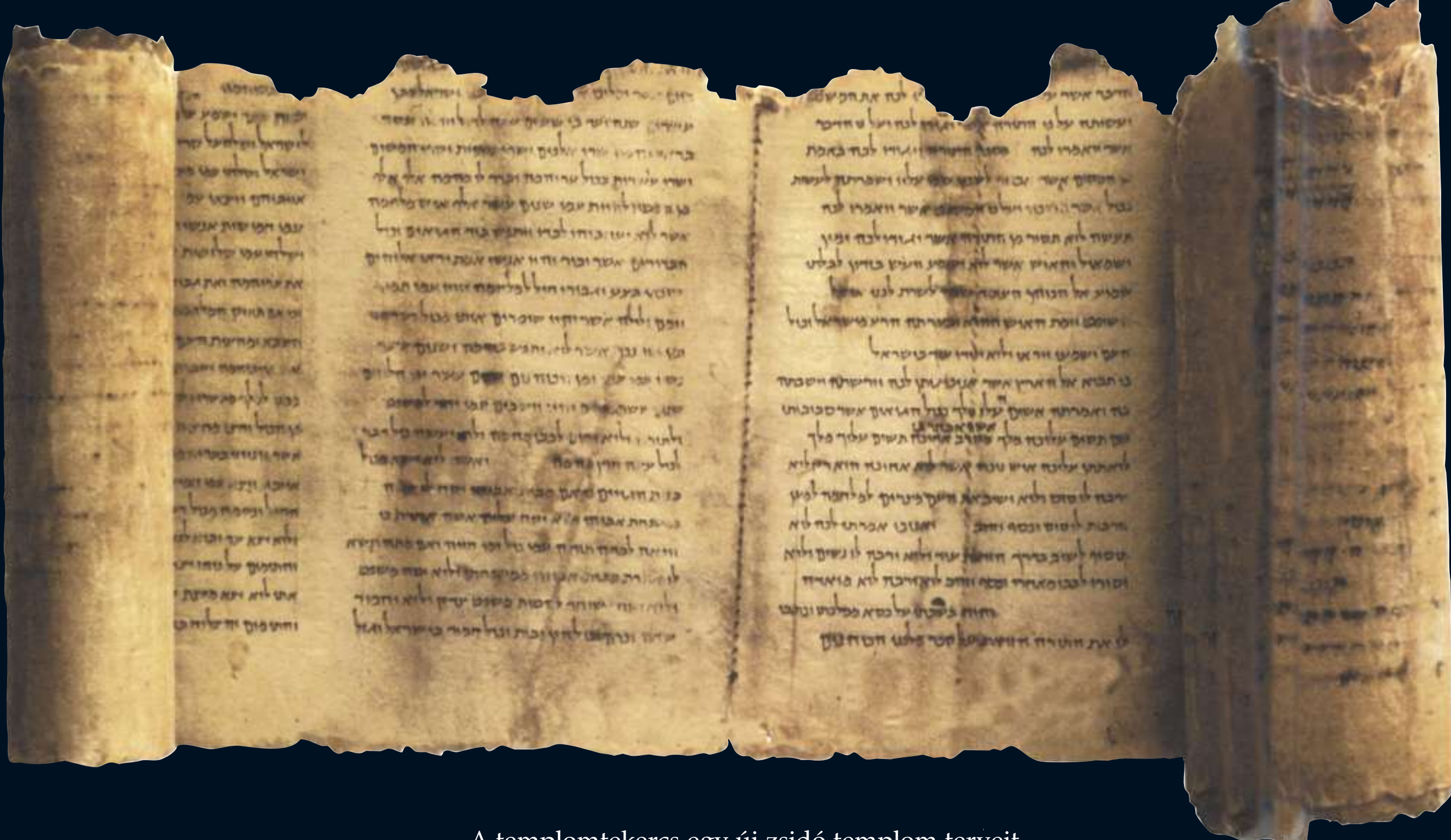
A holt-tengeri tekercsek megtalálása

Amióta a fiatal Dávid parittyájával legyőzte Góliátot, pásztorfiú köve nem gyakorolt ekkora hatást a világra. 1946–47 telén egy fiatal pásztor terelgette nyáját a Holt-tenger partján, Jeruzsálemtől 124 kilométerre keletre. A sziklák között meglátott egy barlangot, ahová bedobott egy követ. A fiú összeroppanó cserépedények hangját hallotta. Amikor bemászott a barlangba, ott tekercseket talált három agyagedényben. Az egyik tekercsen, amelyet 150 évvel Jézus előtt másoltak, Ézsaiás próféta könyve volt. Ez a tekercs körülbelül ezer évvel volt régebbi az addig ismert tekercseknél. A régészek és a helyi pásztorok elkezdték átkutatni a környék barlangjait. A következő évtizedben megtalálták a római katonák által elpusztított sivatagi közösség, az esszénusok szent iratokból álló, elrejtett könyvtárát, amelynek egyes darabjai Kr. e. 250 és Kr. u. 68 között keletkeztek. Eszter kivételével az Ószövetség mindegyik könyvét megtalálták közöttük, jóllehet némelyik tekercset igen rossz állapotban, darabokra szakadva.

Régészek szerint ez volt az esszénus közösség scriptoriuma, azaz tekercsmásoló műhelye

Kecskéket terelgető arab pásztorgyerek napjainkban

A templomtekercs egy új zsidó templom terveit tartalmazza

A 4. számú barlang belseje, ahol 15000 tekercstörödéket találtak

Óriási kincsek

A Holt-tenger mellett fekvő Qumran feletti szakadékokban és 11 sziklabarlangban szétszórva mintegy 800 kéziratot találtak – ezekből 200 ószövetségi könyv volt. Csak egytucatnyi kézirat volt sértetlen. A többi szétmorzsolódott töredékben – körülbelül 25 000 darabban – hevert ott, többségük mérete kisebb volt egy emberi körömnél. A tudósok évtizedek óta az apró darabok összeillesztésén fáradoznak, csak napjainkban kezdtek megjelenni a teljes holt-tengeri szövegkiadások. A barlangi könyvtárban három kategóriába tartozó írásokat találtak: bibliai könyveket, a bibliai könyvek kommentárjait, valamint általános vallási iratokat, például imakönyveket, közösségi szabályzatokat és látomásokat. Az egyik leletet réztekercsnek is nevezik, mert a szöveget rézlemezre vésték. Ez 64 olyan helyszíni leírását tartalmazza, ahol kincseket rejtettek el, aranyat, ezüstöt, parfümöt és más tekercseket. A helyszínek leírása bizonytalan és kódolt, ezeket inkább csak a terepet jól ismerő közösségi vezetők emlékezetének felrészítésére szánták. A tudósok megállapították, hogy a bibliai könyvek szövegei csaknem teljesen megegyeznek a hagyományos maszoréta szöveggel, amelyet egy évezreddel később írtak. Ez arra utal, hogy a zsidó iratokat az első évszázadban kanonizálták, és az írnokok figyelemre méltó gondossággal őrizték meg a szent szavakat. Vannak azonban különbségek is, leginkább a Zsoltároknban, Izrael énekeskönyvében.

A bibliai könyvek kommentárjai, közöttük Ézsaiás, Habakuk és Hóseás könyvének kommentárja azt mutatják, hogy a holt-tengeri közösségnek volt egyfajta saját, jellegzetes bibliamagyarázati módszere. Ahogyan a keresztyének a zsidó Biblia Jézusra vonatkozó utalásait állították a középpontba, úgy a holt-tengeri közösség is felhívta a figyelmet a végidőkre vonatkozó üzenetekre és utalásokra, amikor is Isten leszámol a bűnnel és létrehozza igazságos országát. Az esszénusok meg voltak győződve arról, hogy a vég közel van és hogy ők a „világosság fiai”, akik hamarosan Isten seregében fogják legyőzni a „sötétség fiai”, azaz a rómaiakat és más bűnösöket.

A könyvtár egyéb írásai még többet árulnak el a tekercsek szerzőiről. A Község Szabályzatából kiderül, milyen tisztasági törvényeik voltak. Mindennap rituális fürdőt vettek, hogy tiszták maradjanak az Isten seregében való harchoz. A Háborús tekercs tartalmazza haditervüket is.

A holt-tengeri tekercsek azt bizonyítják, milyen gondosan megőrizték a zsidó másolók szent irataikat. A tekercsek segítségével beleláthatunk egy olyan közösség életébe és vallásgyakorlatába, amely ott és akkor élt, ahol és amikor a keresztyénség megszületett. 1965 óta a holt-tengeri tekercsek egy része megtekinthető a jeruzsálemi Izrael Múzeumban, a „Shrine of the Book” (a Könyv Szentélye) elnevezésű épületben.

Kik rejtették el a könyveket?

A legtöbb szakértő szerint a holt-tengeri tekercseket egy zsidó szerzetesrend jellegű csoport másolta le és őrizte meg. Ezek a zsidók – csaknem mindannyian férfiak – egy Qumran nevű sivatagi közösségben éltek. A település egy kis, fallal körbevett falu volt a Holt-tenger partjának barátságtalan, elhagyatott hegyormán. Az esszénusok minden kapcsolatot megszakítottak Jeruzsálemmel Kr. e. 152-ben, amikor a Szíria elleni győztes függetlenségi háború után az egyik zsidó vezető főpappá nyilvánította magát. Amikor az esszénusok kivonultak a zsidó társadalomból, magukkal vittek zsidó szent iratokat, amelyeket lemásoltak és megőriztek. A csoport vezetői új munkákat is írtak, például jóslatokat a közeledő végidőkről. Az élet ironiája, hogy hamarosan valóban elérkezett külön világuk, a közösség vége. A zsidó háború megvívására siető római katonák Kr. u. 68-ban földig rombolták a települést. Az esszénusok messzire elláthattak a magas hegygerincről és valószínűleg mérföldekről észlelték a közeledő katonaságot. Ezekben a zűrzavaros pillanatokban renделhették el a közösség vezetői a tekercsek elrejtését a közeli barlangokban. A tekercsek többségét – több mint ötszázat – a négyes barlangban helyezték el, a település mellett fekvő szakadék túloldalán. A Qumran romjai között talált megégett falak és a letört római nyílhegyek a település erőszakos pusztulását bizonyítják.

A Holt-tenger

Szent István király – színezett fametszet Forrás: Thuróczi János: Chronica Hungarorum Augsburg, Erhard Ratdolt, 1488.

A magyar bibliafordítás előfutárai

Bár a magyarok vándorlásaik során már az 5. században találkozhattak keresztyén kereskedőkkel és hittérítőkkal, a bibliai szövegek magyar nyelvre fordítása és istentiszteleti használata bizonyíthatóan csak Szent István korában kezdődött. Híres nyelvemlékeink közül a *Halotti beszéd* (12. század) és az *Ómagyar Mária siralom* (13. század) is megőrzött néhány bibliai töredéket és fogalmat („Bizony mely napon eendel e fa gyümölcsébül, halálnak halálával halsz”; „világ világa... véred hull vizül... Fiam... hal büntelen”)

Jordánszky-kódex Facsimile kiadás.
Az Esztergomi Főszékesegyházban őrzött, 1516-19 között készült MSS.

A protestáns új fordítású Biblia

1947-ben a Brit és Külföldi Bibliatársulat már foglalkozott egy új Károli-revízió gondolatával, a kommunista hatalomátvétel azonban mint nyugati szervezetet az ország elhagyására készítette, ezért a magyar nyelvű Biblia gondozásának felőssége a legnagyobb magyar protestáns egyházra, a reformátusra maradt. A reformátusok kezdeményezésére 1949-ben létrejött – négy másik protestáns és az Ortodox Egyház közreműködésével – a Magyar Bibliatanács. Az MBT folytatni kívánta a Károli-revízió munkáját: 1951 és 1969 között jelentek meg sorban azok a próbafüzetek, amelyek a készülő revízió szövegét tartalmazták. A hozzászólások, bírálatok és nem utolsó sorban saját tapasztalataik alapján a bizottság munkatársai a következő megállapításra jutottak: „A Károli Biblia revíziója nem folytatható tovább a Károli szöveg jellegzetességeinek elvesztése nélkül, helyesebb volna egy, a kötöttségektől mentes új fordítást készíteni.” Az új protestáns fordítás munkálataiba a bibliafordító szakembereken kívül bevonták az érdeklődő magyarországi és határon túli lelkészeket, teológiai tanárokat, külföldi szakprofesszorokat, valamint a fordítást szakmailag és anyagilag egyaránt felkaroló Bibliatársulatok Világszövetségének (United Bible Societies) fordítási szakembereit. 1975 tavaszára elkészült a fordítás. A MBT már 1979-ben meghirdette az új fordítás revízióját, amely 1990-ben, a Vizsolyi Biblia 400. születésnapján jelent meg. A változatlan formában ma is kiadott 1908-as revideált Károli mellett ez lett a legelterjedtebb, hivatalossá nyilvánított bibliafordítás protestáns és ortodox körökben.

A MAGYAR BIBLIAFORDÍTÁS TÖRTÉNETE

Az első teljes magyar bibliafordítás

A első teljes magyar nyelvű bibliafordításra 1590-ig várni kellett. A gönci református esperes, Károli Gáspár szervezte és fogta össze a fordítás és a nyomtatás munkálatait. Károli – egy 18. századi méltatója szerint – „kor legkiválóbb magyar bölcsésze, nyelv- és hittudósa; hívei közt Isten igéjének legékesebb hirdetője” volt. A munka mindössze három év alatt készült el, ami felveti annak a lehetőségét, hogy Károlinak már korábban kész volt egy „nyersfordítása”, amelyet munkatársaival csupán átdolgozott és finomított. Az egyes bibliai fejezetek elé Károli rövid összefoglalást illesztett, „hogya amit keres az olvasó, hamarabb megtalálja. Holott valami nehézség volt egy igében, azt megmagyaráztam.” A 16. század legkiválóbb és legnagyobb hatású irodalmi alkotása mindazonáltal nem maradhatott volna fenn és nem kerülhetett volna nyomdába, majd pedig az olvasók kezébe, ha nem akadnak olyan főúri pártfogói, mint Rákóczi Zsigmond egri kapitány, Báthori István országbíró, Homonnai Drugeth István főispán vagy Mágócsi Gáspár gyulai kapitány, akiknek a három részre szakadt Magyarországon nem csak anyagilag kellett támogatni a vállalkozást, de alkalmasint fegyverrel megvédeni is. A fordítás ugyan Göncön folyt, de a nyomtatás munkálatait kilenc emberrel és három nyomdagépen Mantskovit Bálint, a kiváló lengyel tipográfus vezette Vizsolyban (innen a fordítás elnevezése). Károli Lutherhez hasonlóan még a bővebb ószövetségi kánon könyveit is lefordította, sőt néhány apokrifus írást is. Ezeket a szent könyvekkel egyenértékűnek ugyan nem tekintett, de olvasásra és lelki épülésre hasznosnak tartott műveket később, a 16. századi szövegkiadások szerkesztői már kihagyták, hiszen ez is egyik ismérve lett a katolikusoktól való elkülönülésnek. A magyar köznyelv is olyan kifejezésekkel, szállóigékkel gazdagodott Károli fordítása nyomán, mint „nyakra-főre”, „nem szeretem napok”, „más szemében meglátja a szálkát, a magáéban nem látja a gerendát”, „viszket a fülük”, „verd meg a pásztort, elszéled a nyáj” vagy „zengő érc és pengő cimbalom”.

Káldi György bibliafordítása

A Pázmány Péterhez hasonlóan protestáns családból származó Káldi György fordítása (1626) hasonló szerepet töltött be a katolikus bibliafordítások, mint Károlié a protestánsok között. A kiváló jezsuita tudós művét 1605-ben az erdélyi Gyulafehérváron kezdte el, s két évvel később Olmützben fejezte be. Az engedélyezésre és a megjelentetésre majd két évtizedet kellett várnia, addig az egyházi felsőbbbség által e munkával megbízott Forró György jezsuita testvérrel együtt csi-szolgatta, javította a művet, s ez javára is vált a fordításnak: nyelvazete letisztult, érezhető rajta a három évtizedes nyelvi fejlődés a Vizsolyi Bibliához képest (e három évtizedben olyan kiváló nyelvművészek alkotak, mint Szenci Molnár Albert, Balassi Bálint és Pázmány Péter). Káldi fordításának történetében különös tény, hogy a nyomtatás költségeit egyrészt Pázmány Péter érsek és főkancellár, másrészt a vallási toleranciájáról híres Bethlen Gábor református erdélyi fejedelem fedezték.

Szent Biblia –
Fordította:
Káldi György
2. kiadás,
Nagyszombat,
Berger Leopold,
1732.

Újabb magyar bibliafordítások

Szenci Molnár Albert mint segéd és futár gyakran közvetített a gönci fordítóműhely és a vizsolyi nyomda között. Minden vágya az volt, hogy felnőttként is a magyar nyelvű Biblia szolgálatába álljon. Ő készítette el Károli fordításának első javított kiadását, az „olvasóbarát” méretű Hanai Bibliát (1608). Ezt hamarosan követte Szenci második, Oppenheimban kiadott revíziója (1612). Évtizedek múlva I. Rákóczi György fejedelemben merült fel a gondolat, hogy újra kijavítsák a Károli-fordítás esetleges hibáit. Ezt a munkát Köleséri Sámuel nagyváradi teológiai tanár végezte el, s így jelenhetett meg 1661-ben az ún. Váradi Biblia, immár az apokrifus könyvek nélkül. Sajnos a történelmi körülmények folytán a Károli-fordítást hosszú évtizedekig csak külföldön nyomtathatták, mégpedig az idegen anyanyelvű nyomdászok, korrektorok keze alatt tőrhetetlenül sok sajtóhibával terheltlen. Ezt a helyzetet akarta orvosolni Misztótfalusi Kis Miklós, a világhírű nyomdász és teológus, valamint Komáromi Csipkés György, a tudós debreceni lelképásztor is. Misztótfalusi „aranyos” Bibliája 1685-ben látott napvilágot (ő szedte először dőlt betűvel azokat a szavakat, amelyek az eredeti szövegből hiányoznak, de a magyar fordításhoz szükségesek). Készültek más Károli-revíziók is: 1705-ben, Bél Mátyás rejtélyes „javítása” 1717-ben, 1765-ben, majd 1794-ben is. Sajátos kísérletnek tekinthetjük Ballagi Mór fordítását (1842), amely a közkeletű szófordulatokat, a tulajdonneveket és a fejezetbeosztást tekintve megőrizte a Károli-fordítást, de nyelvi tekintetben radikálisan megváltoztatta azt. Mint korábban már említettük, az utolsó „hivatalos” Károli-revízió 1908-ban készült el, a Brit és Külföldi Bibliatársulat költségén. Ez a mai is használt ún. revideált Károli-fordítás.

Szentírás részlet az új fordítású Bibliából

20. századi bibliafordításaink

Czeplédy Sándor Újtestamentuma 1924-ben jelent meg. Ez volt az első olyan magyar bibliafordítás, amely a szöveget nem tördelte versekre, hanem folyamatosan közölte, s a versszámokat csak a mondatok elején tüntette fel. Raffay Sándor evangélikus püspök Károli Gáspár születésének 400. évfordulójára (1929) jelentette meg Újszövetség-fordítását. Ebben egyrészt igyekezett megtartani a közkeletűvé vált Károli-féle megoldásokat, másrészt magyarosítani igyekezett a régi fordítást. Raffay Sándor Ceglédy Sándorral közösen készített egy Károli-revíziót is 1938-ban, ez azonban nem vált elfogadottá. Kecskeméthy István bibliafordítása sajátos szint képvisel. Részletekben, magánkiadásban közölte az Újszövetség könyveinek fordítását, amely végül egyetlen kötetben 1931-ben jelent meg, a Skót Bibliatársulat kiadásában. 1951-ben jelent meg Békés Gellért és Dalos Patrik szerzetesek Rómában készült, lapalji jegyzetekkel ellátott Újszövetség-fordítása. A legutóbbi idők egyéni Újszövetség-fordítások közül színvonal és népszerűség tekintetében ki kell még emelnünk Budai Gergely (1967) és Ravasz László (1971) műveit.

A MAGYAR BIBLIATÁRSULAT KIADVÁNYAI

Biblia magyarító jegyzetekkel

Az egyes bibliai könyvekhez *történeti és tartalmi bevezetést*, és a szövegrészek közé *tördelt háttérmagyarázatokat*, valamint *„Tárgyi magyarázatok”* címszó alatt egy a fontosabb fogalmakat kislexikonszerűen fölsorakoztató szögyűjteményt tartalmaz ez a Vizsolyi óta elsőként kiadott, magyar nyelvű, protestáns „magyarázatos Biblia”.

Bibliaismereti kézikönyv – Bevezetés és magyarázatok a Szentírás könyveihez

Bevezetés és magyarázatok a Szentírás könyveihez. Elsősorban a közép- és felső-szintű oktatás igényeihez alkalmazkodva közöl fontos tartalmi és háttérismereteket az egyes biblia könyvekről.

Idegen nyelvű Újszövetség-kiadások

A magyar protestáns új fordítású Biblia és az idegen nyelvű (angol, német, román, szlovák) Szentírás szövege párhuzamos tördeléssel.

Ingo Baldermann: Tündöklő fény a sötét éjszakában

Bibliai elbeszélések a karácsonyról.

Ingo Baldermann: Ne féljete!

A passió és a húsvéti történet gyerekeknek Isabella Gresser illusztrációival.

Fabian Vogt: Isten hozott a Bibliában

Rövid, összefoglaló, lényegre törő és szemléletes útikalauz a Szentíráshoz, olyanok számára, akik még nem jártak a Biblia világában.

Hangzó Újszövetség MP3 formátumban, Az új fordítású Biblia (1990) szövegével

Kiadványunkat elsősorban vak és gyengénlátó, illetve idős és betegágyhoz kötött embereknek, kismamáknak, autósoknak, idős és beteg emberek gondozásában vagy az ifjúsági és gyermekmunkában résztvevő gyülekezeti munkásoknak ajánljuk, s mindazoknak, akik szívesen használják a 21. századi technika nyújtotta új lehetőségeket a Szentírás megismerésében is.

Ingo Baldermann: Kelj fel és járj!

Jézusról szóló történetek gyerekeknek.

Képes Újszövetség

E mostani, új változat is a revideált új fordítású Biblia (1990) szövegét tartalmazza, 500 színes fotóval, lapszéli magyarázó jegyzetekkel, valamint a kötet végén a magyarázatos Bibliából is ismert, ám annál bővebb tartalmú, kislexikonszerű ún. Tárgyi magyarázatokkal kiegészítve.

Jézus példázatai CD formátumban

Hangjáték az új fordítású Biblia (1990) szövegével

Jézus példázatai történetek, hasonlatok, megragadó életképek. A hallgatót együttgondolkodásra, sőt egész gondolkodásmódjának megváltoztatására indítják. Ezúttal hangjáték formájában elevenednek meg e történetek.

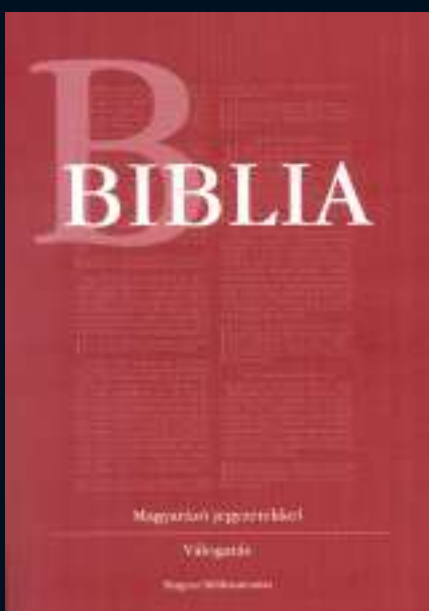
Losonczy Léna: Zsoltár minden időben

A 150 zsoltár verses parafrázisa Keresztes Dóra illusztrációival.

Deuterokanonikus Bibliai könyvek – A Septuaginta szövege alapján

A katolikus bibliafordításokban ma is megtalálható, ám a protestáns bibliákból hiányzó, másodlagosan kanonikus könyveknek most az eredeti görög szöveg alapján készült, új fordítása.

Biblia-válogatás magyarító jegyzetekkel

A középiskolások, és a felsőoktatási intézményekben tanulók számára készített szöveggyűjtemény. Elsősorban az irodalom- és történelemoktatáshoz nyújthatnak nagy segítséget a Szentírás mai magyar nyelvű szövege (revideált új protestáns fordítás, 1990).

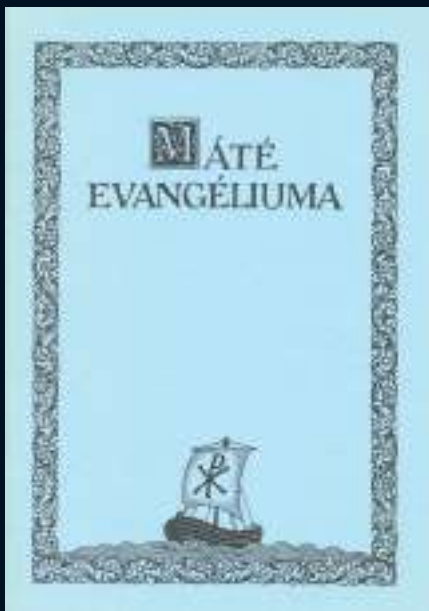
Holger Finze-Michaelsen: Miatyánk – felfedezések az Úrtól tanult imádságban

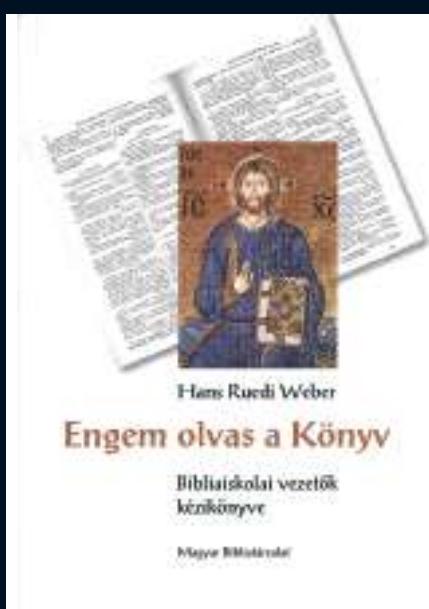
Olvasd el a Bibliát egy év alatt! – Bibliaolvasó vezérfonal

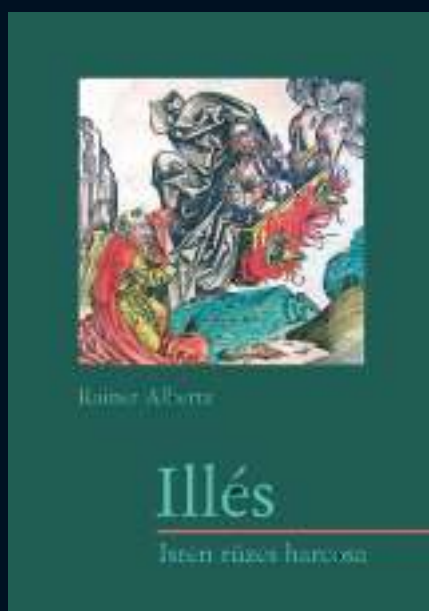
Nagybetűs Károli Ószövetség és Újszövetség csökkentlátóknak

Máté, Márk, Lukács és János evangéliuma Új fordítású evangélium (Füzetek).

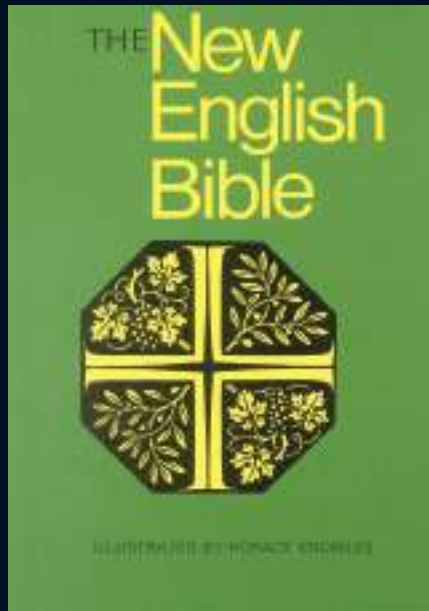

Hans Ruedi Weber: Engem olvas a könyv Bibliaiskolai vezetőék kézikönyve.

Rainer Albertz: Illés, Isten tüzes harcosa

Páratlan hatású próféta volt: személye az izráéli hitben csak Mózesével vetekedhet, s annak reménye, hogy az idők végén még egyszer visszatér művének beteljesítésére, meghatározó befolyással volt Keresztelő Jánosra és a názareti Jézusra is.

Idegen nyelvű Bibliák

A Magyar Bibliatársulat örömmel áll mindazok rendelkezésére, akik bármilyen idegen nyelvű Bibliát keresnek! Érdeklődni lehet az MBTA vagy kiadója, a Kálvin Kiadó munkatársainál: info@bibliatarsulat.hu vagy kalvin.kiado@kalvinkiado.hu

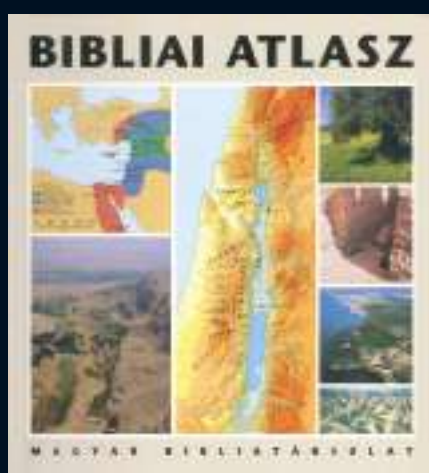
Stephen M. Miller – Robert V. Huber: A Biblia története

E gazdagon illusztrált könyv végigkalauzolja olvasóit a Biblia keletkezésének történelmen átívelő, kalandos útjain egészen napjainkig. Közérthető, eleven stílusban mutatja be, hogyan ihlette és gazdagította páratlan módon a „Könyvek könyve” az egyetemes, s azon belül magyar kultúrát.

Laura Blanco-Silvia Carbonelli: Erények és értékek

Vidám játékok, foglalkozások és elgondolkodtató kérdések 52 hétre, segítség a gyermekek nyitott, barátságos személyiségének kibontakoztatásához.

Bibliai atlasz

Négy fejezetben 77 térképen mutatja be ez a kiadvány a Szentírásban szereplő országok, birodalmak történelmét, földrajzát, bibliai eseményekhez fűződő viszonyát, és Jeruzsálem történetét.

Lukács evangéliuma, hat magyar fordításban

Párhuzamos szövegtördeléssel készült ez a három katolikus (Káldy, új katolikus, Békés-Dalos) és három protestáns (Vizsolyi, revideált Károli, revideált új protestáns) fordítás szövegét tartalmazó, reprezentatív kötet, amelyet a Magyar Bibliatársulat és a Szent István Társulat közösen jelentetett meg. A kötet a „Bibliofil és speciális könyvek” kategóriában elnyerte a Szép Magyar Könyv 2000 díjat, valamint az Antall József Emlékdíjat!

Mercé Segarra-Francesc Rovira: Játékosan a Bibliáról – 43 bibliai történet

Szórakoztató feladatok és bibliai tanulságok gyermekeknek.

Szinopszis Máté, Márk, Lukács és János evangéliumának párhuzamos szövege

A Biblia kincseiből vegyél! Videokazetta-sorozat az Ószövetségről, az Újszövetségről és a korai egyház története fejezeteiből bibliaórákra, hittanórákra. Kiválóan alkalmas egy-egy bibliai fejezet közösségi megbeszélésre, feldolgozására, beszélgetésindítónak vagy illusztrációnak.

